

P
redella
Tamm kirke
Bruilanes
Eksamensoppgave, Desember 1973.
Jon, Andresen

I N N H O L D

HERALDIKK INKL. PLANSJER 5 stk.

TILLEGGSSOPPLYSNINGER ANG.

DIPLOMARBEIDET

RESTAURERINGSRAPPORT INKL.

PLANSJER 39 stk. SVART/HVITT

PLASNJER 5 stk. FARGER

HERALDIKK:

Videnskap om våpen.

Heraldikken går tilbake til hedensk tid. En dekorativ kunst, med strenge egen-lover.

Turneringsspill var en spesiell form for tidsfordriv i riddertiden. Dette seremoniell var betrodd særskilte menn Herolder.

Herold (oversatt fra lat. Heraldus, egentlig identisk med det germanske navn Harald, den som behersker, står i spissen for en hær), utroper, sendebud, embetsmann for våpenvesen m.m.

Under antikken fremtrer herolder som abassadører og seremonimestre.

Man antar at disse heroldene først hadde blandede oppgaver og var av en uensartet klasse, som helst hørte til blant tjenerskap og færende folk. Deres virke som praktiske medhjelpere ved turneringer førte til at deres øvrige funksjoner gled i bakgrunnen og at hovedoppgaven ble å varetta våpenvidenskapen, som derfor ble kalt ars heraldica.

I middelalderen ble våpenkunsten lagt i heroldens hender. Våpnene var opprinnelig selvtatt, men regulert av herolder. De utviklet terminologien og rådde over den kunnskap om våpen-merkene som samtiden hadde. Denne kunnskapen anvendte de i sitt embetsmessige virke og dessuten i litterære og litterært-kunstneriske arbeider. Heroldene gransket deltagernes rustninger og våpen. Skjoldene måtte være overenstemmende med de heraldiske regler for å få være med.

Opprinnelig omfatter heraldikken selve våpenet, skjoldet eller banneret og dets oppbygning. Våpenet ble underlagt lovbestemmelser som beskyttet eiendomsretten mot vilkårlig etterligning, derfor strenge regler for å holde de enkelte personers, familiers og landområders verden ut fra hverandre.

- 2 -

Fra skipsflagg fører linjen frem til de moderne staters nasjonalflagg, militære avdlingsmerker, byflagg og klubbmerker bærer alle levende vitnesbyrd om heraldikkens funksjon og betydning i våre dager. Normalt får skjold og flagg samme innhold, og våpnet fremtrer oftest i form av skjold eller flagg (banner, fane).

Det europeiske system har holdt seg i 800 år og har bredt seg til andre verdensdeler.

Vest-europeisk heraldikk er mer konsekvent enn noen annen kunstart bygd på farven.

Med våpen forstås i vår europeiske heraldikk et billedlig kjennetegn i farver.

Hvert våpen kan kun inneholde ett metall og en farve, dersom ikke særlige hensyn nødvendiggjør bruk av flere tinkturer som det kaltes.

Motivet på våpnet må være enkelt og kunne gjengis bare ved hjelp av rene tinkturer, uten hjelp av ifylling og skyggelegging.

Lovene skyldes dels praktiske krav om at våpnet skal kunne oppfattes på lang avstand og at det ikke må være tvil om hva det forestiller, dels de estetiske krav til en høytidelig virkning.

Farvene må være ubrutte og lysende.

Til å særtegne våpenskjoldet og dets bunn og anbragte figurer, anvendte man følgende farver og metaller:

Farvene: Rødt, blått, grønt, purpur, hvitt og svart.

Metallene: Gull, sølv.

Gull kan gjengives ved gult.

Sølv " " " hvitt.

Disse regnes derfor ikke blandt farver.

Videre anvendte man pelsverk, hermelin, zobel, samt sjeldnere purpur og naturfarver (kjøttfarven f.eks.

Opprinnelig regnet man med flere tinkturer fordi hermelin og gråverk ble brukt in natura på skjoldene, og således dannet ekstra tinkturer.

Den eldste og beste heraldikk brukte svært lite svart og svært lite grønt.

En hovedregel: Metall aldri anbragt på metall.

Farve aldri på farve.

Men derimot metall på farve og farve på metall.

Derfor en gylden løve aldri på sølv, en rød løve aldri på blått.

Tegningen skulle være slik at metall ikke grenser til metall og farve ikke til farve, om det brukes flere enn to tinkturer i våpnet.

Unntagelser forekommer og regelen gjelder ikke alle skjoldets deler.

Disse reglene ble noe myket opp etterhvert som giftermål o.l. førte med seg sammenslutning av to eller flere våpen til ett.

Videre skal våpnet bare inneholde ett motiv (enten en geometrisk deling av skjoldflatene eller et frittstående dyr eller lign. (se plansjer)

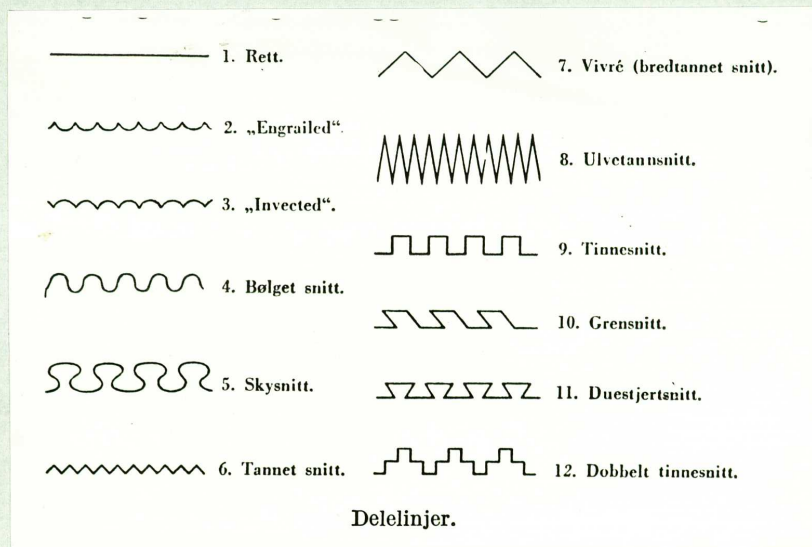
Figurenes ordning på skjoldet, dettes oppdeling m.m. er høyst regelbundet.

Skjoldfigurene faller i to hovedgrupper: De rettlinjete såkalte herolds-figurer og de mer eller mindre stiliserte eller naturalistiske billedfremstillinger hentet fra dyre-riket (løve, ørn, bjørn, hund, hjort, svin, svaler, delphin, muslingskall), planteriket (lilje, rose), himmelverdenen (stjerne, halvmåne), fantasiverdenen (enhjørning) eller den menneskelige produksjon (tårn, krone, sverd, øks).

Våpnet (skjoldet, flagget) inneholder enten en såkalt heraldisk eller en "alminnelig" figur.

De første blir dannet med delelinjer, de siste er dyr, planter, himmellegemer, fantasivesener og gjenstander eller deler derav, som regel stilt fritt i feltet, undertiden vokser de inn fra skjoldrammen.

De mest brukte delelinjer er følgende:

Capl. 9.12-151

- 4 -

Linjene kan trekkes loddrett, vannrett eller diagonalt og kan dele våpnet i to eller flere stykker.

Ved kombinasjoner fremkommer kors, sjakkmonster o.s.v.

Dette kan gi et nærsagt ubegrenset antall våpen.

De "alminnelige" figurer gir ikke så mange variasjoner og omfattet i den eldste heraldikt egentlig nokså få, men utpregede motiver så som løve, bjørn, o.s.v. som tidligere nevnt.

Ved å holde motivkretsen knapp var man alltid viss på å kjenne igjen figurene.

Dyret kan være opprettstående eller gående på fire, antallet kan varieres, eller man gjengir bare en del av dyret. Heraldikken krever at dyr, planter og gjenstander tegnes størst mulig i forhold til feltet og i flatestil med strek og poengtering av de mest eiendommelige trekk i silhuetten. Perspektiv brukes ikke, men forstørrer små og tynne deler, det mest karakteristiske ved bildet gjengis unaturlig kraftig og stort.

Et heraldisk tre har ikke et ubestemt antall blad, men får f.eks. fem store blad som tydelig viser treslaget.

Den teoretiske utforming av heraldikken og innførelsen av en bestemt forminologi foregikk omtrent samtidig i Frankrike og Tyskland.

De øvrige land har vesentlig uforandret opptatt heraldikken fra dem.

De nevnte farver og regler er grunnleggende.

I hele rustningen som ble brukt i turneringer o.l., var våpnet det eneste gjennkjenningsmerket på personen som var gjemt i rustningen.

Vakre klare farver, merket var ofte malt eller brodert på vimpler på lansene og skaberakk, og hjelmer her var våpnet plassert. Senere på drakten.

Vanlig i middelalderen var at ridderen hadde et klede oppå hjelmen, som så falt nedover på sidene som fliker.

Våpenskjoldene er ofte i denne tiden satt opp mot kledet slik at foret her dannet en bakgrunnsfarve, mens det ytre av kledet dannet en annen farve. Skjoldene ble gjerne stillet på skrå i denne tiden. (Se plansje tegn.)

Etter hvert ble flikene mere og mere "klippet" opp i fliker, for så senere oppgjennom tidene, renessanse, barokk, - anta rene vegetabiliske former, akantusbladfliker, som man f.eks.

- 5 -

kan se det på de malte våpenskjold på predellaen fra Tanum kirke i Brunlanes.

Også skjoldformen og hjelmer, forandres opp gjennom tidene. Over et våpenskjold er det anbragt en hjelm (eller krone) med egne hjelmprydelser. Se f.eks. predellaen tilh. Tanum kirke i Brunlanes.

Denne formen holder seg gjennom hele gotikken. Fra 1450 brukes dette bare ved turneringer.

Etter hvert antar skjoldene forskjellige stilformer, opp gjennom renessanse og barokk, mer firkantete, dertil meget mer svulmende i formen særlig i barokken, konkave og konvekse former.

Skygger m.m.

Disse former, meget p.g.a. at motpartens lanse da ville prelle av.

Det er svært mange variasjoner i renessansen. De var av tre og kunne være bekledd med skinn eller lær og med brokade.

Fra 1200-tallet opptrer skjoldet i flere inndelte felter. Fra 12 - 1400-tallet var heraldikken meget levende.

De adelige og fyrstelige våpenskjold dukker opp i løpet av det 12. årh. og henger nøye sammen med rytterriets og riddervesenets utvikling.

En konges våpen ble ved arv kongeslegdens, ofte tillike riksvåpen, som tilfellet var med det norske løvevåpen. Den gyldne løve på rød bunn opptrer først i begynnelsen av det 13. årh. som den norske konges skjoldmerke. Håkon Håkonsson og Skule førte begge løven, men som personlig våpen.

Erik Magnussøn tilføyet St. Olavs øks, og fra Håkon Magnussønns tid ca. 1300 fremtrer den kronede løve med øksen som Kongens og rikets våpen, og blir riksfane.

Opprinnelig var våpenet helt personlig. Når sønnen opptok farens våpenmerke som ble skikken etter hvert, ble våpenet til et arvelig familie-våpen, som kunne overføres til familiens jordegods.

Dersom en slekt døde ut kunne våpenet bli et territorialmerke for de områder slekten hadde eid, på denne måte fremkom mange riks- og provinsvåpen.

- 6 -

I visse tilfelle, f.eks. for å kjennetegne yngre slektslinjer ble grunnvåpnet endret ved et eller annet bitegn etter bestemte regler som varierer i de forskjellige land.

Et forhold som bidro enda sterkere til å frembringe sammensatte og kompliserte våpen er følgende:

Når to slekter eller territorier ble forent ved giftermål, ønsket man undertiden å bevare begges våpen, og de ble da forenet til et unionsvåpen laget av to felter, eller av fire (kvadrering) med det fornemste våpen i (1 og 4) og det andre i 2 (og 3) delt.

Denne utvikling kan spores alt i det 13. årh. og skjøt fart etter som virkelige kampskjold begynte å vike plassen for en sigill=(segl) og papir-heraldikk og forringet våpenenes estetiske verdi.

Ved gjengivelse av et våpenskjold fra 17. årh. av, en bestemt skravering.

Sølv betegnes da ved et blankt felt,

Gull, ved punktering.

Rødt, loddrette streker.

Blått, vannrette streker.

Grønt, skråstreker fra heraldisk høyre til venstre.

Purpur, skråstreker den motsatte vei.

Sort, korsskravering. Se tegnede plansje.

Også borgerklassen antok til dels våpen og dessuten enkelte republikker og bysamfunn, laug og klostrer.

I det hele frembyr den europeiske heraldiks historie etter ca. 1300 en jevnt synkende linje etter som den blir popularisert for de brede masser og taper den strenge kunstneriske disiplin hvorunder den var grunnlagt.

Oppbygningen forelå fullt ferdig i første del av det 13. årh. støttet til våpenregistre og til en bestemt terminologi, som siden har vært en hovedbetingelse for å fastholde systemet.

Viktig for kjennskap til denne er særlig de engelske våpenregistre fra 13. - 15. årh., hvorav en del er publisert i trykk, også i Danmark har man gode kilder.

Ved beskrivelser benyttes stadig den middelalderske terminologi, hvor høyre og venstre oppfattes i forhold til den som bærer skjoldet, ikke i forhold til betrakteren.

- 7 -

Heraldisk høyre er derfor til venstre for tilskueren og omvendt.

I det siste har man søkt å heve nivået ut fra historisk studium av den eldste heraldikk.

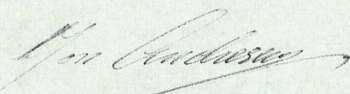
Kilder til heraldikkens eldre historie er ellers krønike illustrasjoner, segl, gravmæler m.m. og originale hjelmer, skjold og bannere.

Gravskjold eller dødeskjold er en type med ofte svært rikt utstyr av hjelmpryd og andre attributter.

Mer og mindre utviklede former for heraldikk finnes hos de fleste folk og kulturkretser i gammel og ny tid.

Et særegnet og vel utviklet heraldisk system har i våre dager Japan.

Oktober 1973

Jon Andresen

KILDER:

Aschehousgs leksikon Artikkel v/ Hallvard Trøtteberg,
førstearkivar. Samt fotografi fra samme artikkel.

Kunstens Verden

Forelesninger fra

Statens Håndverks- og Kunstindustriskole v/ Jon Medbøe,
Carsten Lien.

Opplysninger fra:

Riksantikvar Roar Hauglid

Antikvar Bernt C. Lange (R.A)

EKSAMENSKOMITEEN FOR TEKNISKE KONSERVATORER.

Noen tilleggsopplysninger angående diplomarbeidet

1973 v/ Riksantikvarens atelier,

Utført av Jon Andresen.

Grunnet spesielle årsaker er det i senere tid blitt en forandring med hensyn til mitt diplomarbeid, som her kort skal gjøres rede for.

Det ble på ettersommeren 1972 her ved Riksantikvarens atelier forespurt om undertegnede var interessert i en eksamensoppgave, som et antemensale fra Skaun kirke i Trøndelag, hvilket jeg sa meg enig i, men at jeg først skulle gjøre ferdig det arbeid som jeg alt hadde påbegynt i 1969 og hadde vært i atelierets varetekt siden 1967. Dette objekt er en predella fra Tanum kirke i Brunlanes. Grunnen til at dette arbeid enda ikke var fullført skyldes flere omstendigheter. Bl.a. tidsnød i andre arbeidsoppgaver hos Riksantikvaren, så som Lilleaker gård og Tanum kirke i Bærum, hvor undertegnede måtte assistere. Etter sistnevnte oppdrag, avdekking og kjemiske analyser av fargene i Tanum kirkes kalkmalerier, studieopphold i Bruxelles.

Da arbeidet ble gjenopptatt i Riksantikvarens atelier, høsten 1972, hadde imidlertid kirken etterlyst gjenstanden og ba om en snarlig istandsetting.

Dette førte til at man besluttet at undertegnede skulle bruke predellaen som eksamensobjekt, - og at Skaun antemensale skulle vente til dette var utført og levert tilbake til eieren.

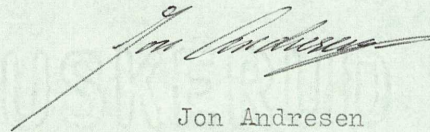
Av hensyn til en eventuell full restaurering og rekonstruksjon, vil det etter eksamens avslutning blitt tatt stil-

- 2 -

ling til disse ting ved et møte med institusjonens ledelse. Av denne grunn er derfor ikke arbeidet endelig avsluttet.

Undertegnede ønsker derfor også å vise eksamenskomiteen hvordan han legger opp sitt arbeid, ved å fremlegge de forskjellige stadier i arbeidet.

Oslo, oktober 1973

Jon Andresen

R E S T A U R E R I N G S R A P P O R T

<u>Generelle data</u>	s.	1
<u>INNLEDNING</u>	s.	1
<u>HISTORIKK</u>	s.	2
<u>BILLED OG MATERIALDOKUMENTASJON</u> .	s.	7
<u>BILLEDFELTET</u>	s.	9
<u>Beskrivelse før restaurering</u> .	s.	9
<u>Undersøkelser</u>	s.	10
<u>Restaurering</u>	s.	10
<u>Avdekking</u>	s.	10
<u>Fargene i skjoldene</u>	s.	13
<u>Konservering</u>	s.	13
<u>Retusjering</u>	s.	13
<u>RAMMEVERK</u>	s.	16
<u>Oppbygning</u>	s.	16
<u>Fargeundersøkelser</u>	s.	20
<u>Restaurering</u>	s.	21
<u>Avdekking</u>	s.	21
<u>Opprinnelige farger</u>	s.	22
<u>Konservering</u>	s.	22
<u>Retusjering</u>	s.	22
<u>BETENKNING</u>	s.	23

A 92

TANUM KIRKE I BRUNLANES

RESTAURERINGSRAPPORT

fra Jon Andresen

Dato: 1. desember 1973

Gjenstand: Predella

Eier: TANUM KIRKE I BRUNLANES

Materiale: Furutre

Totalmål: H. 36 x br. 152,5 cm

Lysmål: H. 16,4 x br. 137,2 cm

Alder: 1600-tallet

Kunstner: Ukjent

Innkomet: Desember 1967

Arbeidet utført: 1969 - 1974

Returnert: 6/9-1974

INNLEDNING

I henhold til bilaget, tilleggsopplysning for eksamenskomiteen, skal jeg her gjøre rede for hva som ble utført høsten 1969 av undertegnede i nært samarbeide med førsteantikvar B.C. Lange.

Det ble besluttet å avdekke ett skjold i første omgang, da dette skulle brukes i et foredrag av førsteantikvar Lange. Det var av den grunn viktig å få dette avdekket da man kjente disse familieskjoldene fra familie-

- 2 -

gravstenen i Hedrum kirke (se plansje nr. 1). Stenen er imidlertid uten farger, derfor var predellaen med de fargede skjold av stor interesse. Avdekkingen (se plansje nr. 3b og fargeplansje B foto nr. IV ble utført etter røntgenbildet av skjoldet (se røntgenfoto-grafi nr. 5). Alle røntgenfotografiene, i alt 5 stk., var tidligere tatt ved atelieret av konservatorelev fru Horne Smith.

Det ble besluttet full rekonstruksjon av skjoldet ut fra den kjennskap man hadde til den tids skjoldoppbygning. Denne form for delvis avdekking har vært meget uheldig, kanskje særlig uheldig i dette tilfelle med heraldikkens mange særegenheter, da man ikke hadde alle klare detaljer og farger av samtlige skjold for nærmere sammenligning, under rekonstruksjon av nevnte skjold. Man vil derfor på dette skjoldet, som representerer familien Holck (heraldisk venstre), (se planskje nr. 3c og fargeplansje B foto nr. VIII), lett kunne iaktta feil som er begått under rekonstruksjonen, når man sammenligner med de senere avdekkede.

P.S.

Etter endt eksamen er dette nå forandret, se plansje nr. 3c1, samt fargeplansje B foto nr. VIII2.

HISTORIKK

Predellaen kommer fra Tanum kirke i Brunlanes, sammen med et gavlstykke, samt et nyere(?) stykke (arkitrav?) med et skriftfelt. Dette stykket er for øvrig ikke nærmere undersøkt. Gavlstykket er kun røntgenfotografert, utført av konservatorelev Martha Regine Horne Smith i 1968-1969, se for øvrig plansje nr. 0 og fargeplansje A foto nr. IIIa, samt røntgenfotografiene av gavlstykket. Predellaen og gavlstykket er muligens deler av den nåværende altertavle før den ble omarbeidet i 1685.

- 3 -

Den overmalte altertavlen fra 1685 ble restaurert av konservatorelev fru Martha Regine Horne Smith i 1969. Etter røntgenundersøkelser og videre avdekking av tavlen fant man følgende innskrift:

- Gud vere Dig Peder Iversøn oc Margrete Breide
blid som lod mig giøre oc gaff mig hid Actum (?)
Fridtsiø den 26 Augusti Anno 1601. -

Peder Iversøn var eier av Fritsø-godset i Larvik.

Predellaen har 8 originale familievåpen. Antikvar Bernt C. Lange påviste i 1969 på grunnlag av røntgenfotografier, at våpnene tilhører familiene Peder Iversøn og fru Margrete Breide, deres fedrene- og mødrene våpen, da de samme finnes på deres gravsten i Hedrum kirke (se plansje nr. 1). Peder Iversøn døde i 1616, Margrete døde i 1617.

Antikvar Lange har dertil påvist at hovedpersonenes våpen også finnes på prekestolen og på kirkeklokken i Hedrum kirke.

Videre har man på et utskåret felt i Hvarnes kirke funnet bare Breides våpen. I tillegg til dette finnes hovedpersonenes våpen malt på et altermaleri dattert Anno domini 1606 (se plansje nr. 2, samt fargeplansje A foto nr. V) fra Kjose kirke, i N.F.M.'s eie?, og den samme innskrift som på altertavlen i Tanum kirke.

Gravstenen i Hedrum kirke er uten farger, som tidligere nevnt, derfor er predellaen av stor interesse, da man her har familievåpnene gjengitt i farger.

Familienes våpner med initialer representert på predellaen er følgende:

- 4 -

Margrete Breide = MB . FF - farfar (Breide)
 " " = MB . MF - morfar (Emmiksen)
 " " = MB . FM - farmor (Emmiksen)
 " " = MB . MM - mormor (Holck)

(Se fargeplansje B foto I, II, III og IV)

Peder Iversøn
 (Jernskieg) = PI . FF - farfar (Peder Iversøn)
 " = PI . MF - morfar (Galde)
 " = PI . FM - farmor (Graa)
 " = PI . MM - mormor (Friis)

(Se fargeplansje C foto IV, III, II og I)

Beskrivelse av våpnene.

Litteratur:

1. Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene, Kbh. 1787.
2. Danske adelsvåbener EN HERALDISK NØGLE' Politikens forlag 1973.

Breide:

1. Vaabenet er i rødt Feldt en hvid kronet Løve med lang krum sølv Hellebard, og ligesaa paa Hielmen.
2. Opreist, kronet hvid løve i rødt. På hjelmen hvid løve eller en sjælden gang fem påfuglefjer.

Bemærkning:

Beskrivelsen i 1. stemmer ikke helt med det fundne våpen av familien. Løven har ingen hellebard, hverken på hjelm eller krone. Det avdekkede våpen stemmer med beskrivelsen i 2., og med gravstenen i Hedrum kirke og våpenet på altermaleriet fra Kjose kirke.

- 5 -

Emniksen:

1. Vaabenet er skraadelt fra høyre Hjørne af sølv og røde tagstene, på Hielmen tre Tidselblomster af een Stilk.
2. Skråfelt af Hvidt over rødt i form af murværk (oprindeligt vistnok skaktavlet, muligens af rødt og hvidt). På hjelmen en grøn stilk med tre røde tidselblomster.

Bemerkning:

Her er flere avvikelser. Det ene skjoldfelt bærer spor av blått og i det andre felt er stenene hvide med mønster i brunsvart. Tistelblomstene på hjelmen er gullige og brunrøde. Dertil kommer det inn en annen detalj, de skrådelte sidene på begge våpnene står mot hverandre. Dette betyr at det ene er en mann og den andre en kvinne.

Holck:

1. Vaabenet er en af syv røde Steene bestående Muursparre i sølv Feldt, paa Hielmen syv vekselsvis røde og hvide omsnoede Faner.
2. Syv røde teglsten som en svævende sparre i hvidt. På hjelmen syv vekselvis røde og hvide faner.

Bemerkning:

Beskrivelsene stemmer.

Jernskieg:

1. Vaabenet var i blaat Feldt, en hvid Ibskal (muslingskall), og derover en opvendende guld Maane paa Hielmen syv grønne Påfuglefiere.
2. En hvid Ibskal i blått. På hjelmen to blå vesselhorn, ofte hvert besat med 3 á 4 hvide Ibskaller, eller en Ibskal alene.

- 6 -

Bemerkning:

Beskrivelsen stemmer med 1., og med gravstenen i Hedrum kirke, samt med våpenet på altermaleriet fra Kjose kirke, men avviker følgelig fra beskrivelsen i 2.

Galde:

1. Skioldet sølv, deri en blaa Sparre, ledsaget af tre sexoddede røde Stierner, paa Hielmen en rød Stierne imellem to af hvidt og blaat delte Vesselhorn.
2. I hvidt en blå sparre mellom tre røde stjerner. På hjelmen to vesselhorn tværdelt hvidt/blåt, og blått/hvidt.

Bemerkning:

Også her visse avvikelser fra 1. og 2., så som: Stjernene er 5-oddede. Vesselhornene er rødt og blått delte, med en rød 5-oddet stjerne over hvert horn.

Graa:

1. I Skioldet en nedvendt Maane, ledsaget af tre sexoddede Stierner.
2. I hvidt en krum blå-gul-rød bjælke ("en regnbue") mellom tre røde stjerner. På hjelmen to vesselhorn tværdelt blått/rødt, og gult/blått.

Bemerkning:

Forskjellen fra 1. og 2. er også her tydelig. Månen er oppadvendt ledsaget av tre fem-oddede stjerner i gult (gull). Skjoldet er grått. Over hjelmen syv påfuglfjær i blått med gule pletter.

- 7 -

Friis:

1. Skioldet ved en toradet, midt på brutt Skaktavl, Skraadelt fra venstre Hjørne af blaåt og rødt. Paa Hielmen en Paafuglefier i mellem to Vesselhorn, det første deelt af rødt og Skaktavl, det andet af Skaktavl og blaåt, hvert besad med tre Paafuglefier.
2. En sort-hvid torads-skaktavlet skråbjælke mellom blått over rødt (eller omvendt). På hjelmen to vesselhorn tværdelt rødt/skaktavl, og skaktavl/blått, oftest med påfuglefjer som vist.

Bemerkning:

Dette skjold er foreløpig bare halv avdekket, det kan derfor ikke sies noe om fargene, men av røntgenfotografiet kan det se ut som det ikke er brutt skaktavle og at vesselhornene er uten påfuglfjær.
(Se røntgenfotografi nr. 1.)

P.S.

Etter fullstendig avdekking: Beskrivelsen stemmer delvis med 2., med unntagelse av vesselhornene, hvor det er meget få spor tilbake.

BILLED- OG MATERIALDOKUMENTASJON:

For skjold restaurert 1969.

Antall fotografier i farger før avdekking, 2 stk.
Antall fotografier etter avdekking, 2 stk.
Antall fotografier i svart/hvitt før avdekking, 2 stk.
Antall fotografier etter avdekking, 2 stk.
Antall fotografier i farger og svart/hvitt etter rekonstruksjon, 2 stk.

- 8 -

Antall røntgenfotografier, 5 stk.

På fotografiene før avdekking kan man iaktta små prøveavdekninger på to steder (se plansje nr. 3, foto A og plansje nr. 3a, samt fargeplansje A foto nr. I og II). Samnsynligvis er disse foretatt engang i kirken før undertegnede fikk denne oppgaven.

For eksamensoppgave:

Antall fotografier før avdekking, i farger og svart/hvitt, er det samme som foregående. Svart/hvitt foto av skriftfeltet etter overføringer på plast-foliet, 1 stk.

Antall fotografier i farger etter delvis og full avdekking, 8 stk., samt av over- og underkantprofiler etter avdekking, 2 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt etter delvis og full avdekking, 10 stk.

UV-fluorescens foto i svart/hvitt etter avdekking, 1 stk.

Antall røntgenfotografier, 5 stk.

Antall fotografier i farger etter retusjering og delvis rekonstruksjon, 6 stk., samt av over- og underkantprofiler etter retusjering, 4 stk.

P.S.

Etter fullstendig avslutning av retusjering og delvis rekonstruksjon av skjoldene, 5 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt etter retusjering og delvis rekonstruksjon, 7 stk.

P.S.

Etter fullstendig avslutning, 5 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt av predellaens detaljer, 11 stk.

- 9 -

Antall fargefotografier i UV-fluorescens etter retusjering og rekonstruksjon, 6 stk.

Antall profilplansjer, 4 stk.

Detaljfoto av altermaleri fra Kjose kirke, i farger og svart/hvitt, 2 stk.

NB!

Det vesentligste kopieringsarbeidet er utført av Riksantikvarens fotograf og kopist.

Vedlegg:

Tegning av gravstenen i Hedrum kirke, 1 stk.,
samt plansjer med eksempler på heraldisk systematikk,
5 stk.

BILLEDFELTET

Beskrivelse før restaurering.

Predellaens billedfelt var overmalt med svart og påmalt skrift i bronsemaling(?) antagelig utført en gang i 1800, som igjen ser ut til å ligge på en okerlignende farge (se plansje nr. 3, foto A og fargeplansje A, foto I og III).

Under denne skrift kan man skimte konturene av nok en skrift. Den ser ut til å ha vært den samme, da den så å si helt følger formen på den øverste, bare med små avvikelser i enkelte bokstaver som kan sees på røntgenfotografiene. Teksten er sannsynligvis den samme.

Nederste linje, var nesten forsvunnet da fargen (bronsemalingen?) så og si var avslitt (se plansje nr. 3, foto A). Derfor ble denne retusjert opp med bronsemaling før siste avfotografering (se plansje nr. 3, foto B).

- 10 -

Under denne overmaling kan man med blotte øye skimte konturene av våpenskjold med tilhørende initialer. Hele billedfeltet var i god stand, uten avskallinger eller oppskallinger, dertil ingen krakeleringer.

Undersøkelser.

Røntgenfotografier ble tatt da gjenstanden kom inn, utført, som tidligere nevnt av konservatorelev fru Horne Smith. Disse viser 8 våpenskjold med tilhørende initialer som ligger under overmalingen, og er i mer og mindre dårlig stand. Små avdekningsprøver ble foretatt for å komme frem til den beste avdekningsmetode.

Restaurering.

Før selve avdekkingen tok til, ble den overliggende skriften kalkert av på en forholdsvis tykk plastfolie og utført med en spesiell tusj: Pelikan Tuche K, som skal ha en etsende virkning, slik at fargestoffet biter på platen (se plansje nr. 4 av kalkeringen). Plastfolien blir oppbevart ved institusjonen.

Avdekking.

Avdekking ble utført under stereoskop og samtidig en kontinuerlig kontroll med røntgenfotografiene. Arbeidet ble utført dels ved tørrskraping, dels ved bruk av Solvente (E):

65% ISOPROPANOL
30% WHITE SPIRIT
5% CYKLOHEXANOL
samt litt uttynnet salmiakk.

Særlig vanskelig var fjerning av den overliggende skrift, da denne var undermalt med en oker-lignende farge som var meget hard, men lot seg lettest løse med salmiakk og tørrskraping.

- 11 -

Dels var det vanskeligheter på de stedene hvor bokstavene lå helt eller delvis over initialene som tilhører skjoldene, disse er lagt opp i bladgull og befinner seg i overkant av våpnene.

Initialene er meget avslitte og til dels helt forsvunnet som f.eks. i våpenet til Peder Iversøns morfar (MF(Galde)) hvor F er forsvunnet (se plansje nr. 5 E, plansje nr. 5 Ea og fargeplansje C, foto nr. III).

Videre er den ytterste F i Peder Iversøns farfars våpen (FF) forsvunnet (se plansje nr. 5 G, plansje nr. 5 Ga og fargeplansje C, foto nr. IV).

På det delvis avdekkede våpen tilhørende Peder Iversøns mormor (MM(Friis)) (se plansje nr. 5 C og fargeplansje C, foto nr. I), sees på røntgenfotografiet, nr. 1 PI-initialene en del større enn alle de øvrige og er i relativt god stand.

I Margrete Breides farfars våpen (FF) er den ytterste F forsvunnet (se plansje nr. 5 H, plansje nr. 5 Ha og fargeplansje B, foto nr. I), og i hennes morfars våpen (MF(Emmiksen)), er F nesten borte (se plansje nr. 5 J, plansje nr. 5 Ja og fargeplansje B, foto II), bare stammen er tilbake.

Visse vanskeligheter var det også der hvor den svarte overmaling lå over en meget tilsvarende farge av originalmaling, f.eks. mønsteret på de skrådelte skjold tilhørende Margrete Breides morfar (MF) og farmor (FM(Emmiksen)), til heraldisk venstre på predellaen.

Under den svarte overmalingen lå det en mellombrun original bunnfarge som våpnenes initialer er lagt opp på, men bare få spor av originalfargen er tilbake. Bunnfargen ligger på et lyst brunaktig lag (animalsk limlag?), som igjen ligger over en relativ tykk gulhvitt grunn.

- 12 -

I møte med restaureringskonsulent Odd Helland ble det besluttet bare å fjerne det meste av den svarte overmalingen, da man allikevel måtte retusjere opp størstedelen av originalfargen. Derfor kan man på enkelte steder se den svarte malingen slå noen igjennom.

Under avdekkingen viste det seg at malingen på selve skjoldene var noe løs på enkelte steder, og en lokalfesting var derfor av og til nødvendig. Dette ble utført med en tynn PVA-oppløsning, penslet forsiktig på.

Våpnene ligger ikke på den brune bunn, men er malt direkte oppå det lysebrune lag (limlag?). Analyser av limlaget(?) og grunnen er ikke utført.

Skjoldene er fotografert enkeltvis og samlet etter avdekking, i farger og svart/hvitt (se fargeplansje A, foto nr. IV, fargeplansje B, foto nr. I, II og III, fargeplansje C, foto nr. II, III og IV og plansjene nr. 5, foto A, D, E, F, G, H, I, J og K), samt UV-fluorescens i svart/hvitt (for sistnevnte se plansje nr. 5, foto B).

Det ble besluttet i et nytt møte med restaureringskonsulenten, at man skulle la ett skjold stå halvt avdekket (se plansje nr. 5 C, og fargeplansje C, foto nr. I), for på denne måten å vise hele utviklingen under restaureringsarbeidet.

P.S.

Dette ble etter endt eksamen fullstendig avdekket og restaurert så langt som forsvarlig.

- 13 -

Fargene i skjoldene.

Blått
Grønt
Rødt
Gult
Brunrødt
Svart
Hvitt

I tillegg til disse fargene bærer enkelte av våpen-skjoldene også svake spor som tyder på at de sannsynligvis til dels har hatt konturer i svart. Dette kan såvidt sees på Margrete Breides mormors og farmors våpen (Emmiksen) (se fargeplansje B, foto nr. II og III). Videre har alle våpnene mer og mindre tydelige spor som viser at de er lagt opp med skygger og lasur.

Konservering.

Etter avdekking ble billedfeltet konservert med Cosmolloid 60 M i pastaform. Utført ved påstrykning under IR-lampe. Denne konservering ble av sikkerhetsmessige grunner foretatt, p.g.a. de enkelte løse punkter i skjoldene.

Retusjering.

Til dette ble det brukt Rembrandt tubefarger. Her valgte man å trekke ut noe av oljen på trekkpapir før bruk. Som medium ble det brukt kokt linolje blandet med Talens retusjerferniss, noen dråper octaro-olje, samt litt white spirit.

Følgende farger er brukt:

Titan-hvitt
Gul oker

- 14 -

Kadmiumgult
Kadmiumrødt
Krapplakk
Cølin blått
Brent umbra
Rå umbra
Rå sienna
Elfenbensvart

Som underlag for retusjeringen ble det bruk Talens retusjerfernis blandet med white spirit og noen dråper octaro-olje.

Til retusjering av initialene i gull, ble det anvendt 22 karat orange bladgull, som ble knust og deretter revet i en blanding av Talens retusjerfernis, litt kokt linolje, octaro-olje og white spirit. Dette, fordi ekte gullpulver ikke var mulig å skaffe.

Fra heraldisk høyre kan hele utviklingen under retusjeringsarbeidet følges:

- PI. MM (Friis) - Delvis avdekking (se fargeplansje C, foto nr. I og plansje nr. 5 C).
P.S.
Senere retusjert (plansje nr. 5 C 1 og 5 C 2, dertil fargeplansje C, foto nr. I a og b).
- PI. FM (Graa) - Helt avdekket, men uten retusjering (se fargeplansje C, foto nr. II og plansje nr. 5 D).
P.S.
Senere retusjert (plansje nr. 5 D.1, samt fargeplansje C, foto nr. IIa).

- 15 -

PI. MF (Galde) -

Helt avdekket. Bare sikre spor som utfall er retusjert (se fargeplansje C, foto nr. III og IIIa og plansje nr. 5 E og 5 Ea).

P.S.

Senere retusjert (plansje nr. 5 Ea 1, samt fargeplansje C, foto nr. IIIb).

PI. FF (P.Iversøn) -

Do. (se fargeplansje C, foto nr. IV, og IVa og plansje nr. 5 G og 5 Ga).

P.S.

Senere retusjert (plansje nr. 5 Ga 1, samt fargeplansje C, foto nr. IVb).

MB. FF (Breide) -

Helt avdekket. Prøve på full rekonstruksjon så langt som sikre spor tilsier (se fargeplansje B, foto nr. I og Ia og plansje nr. 5 H og 5 Ha).

MB. MF (Emmiksen) -

Do. (se fargeplansje B, foto nr. II og IIa og plansje nr. 5 J og 5 Ja).

MB. FM (Emmiksen) -

Do. (se fargeplansje B, foto nr. III og IIIa og plansje nr. 5 K og 5 Ka).

Samtlige våpenskjold etter delvis retusjering og rekonstruksjon fotografert under ett (se plansje nr. 13, 14 og fargeplansje D, foto nr. IVa, samt fargeplansje E som viser våpenskjoldene i UV-fluorescens).

P.S.

Ferdig restaurert (se fargeplansje D, foto nr. IVb).

- 16 -

RAMMEVERK.

Oppbygning.

Predellaen er bygget opp på følgende måte:

To horisontale bord, hvorav det bakerste har følgende mål:

Tykkelse -	3,0 cm
Bredde -	31,5 cm
Lengde -	152,5 cm

Det forreste:

Tykkelse -	3,0 cm
------------	--------

men bordet er høvlet ned med 1 cm og hvor rammestykkene for endene er nedfelt (se plansjetegning nr. IV, og plansje nr. 6, foto B).

Bordene er tangensialt skåret og har av den grunn krummet seg og gått noe fra hverandre (se plansje 6, foto A og B). Materialet er ikke analysert, men er høyst sannsynlig furu, og det bakerste bordet er skrubbhøvlet på baksiden (se plansje nr. 7 og plansje nr. 8, foto A). Begge bordene er tappet sammen med treplugger muligens fra baksiden, 6 plugger i overkant og 6 plugger i underkant med ulik avstand (se plansje nr. 8, foto A).

Det overliggende bordet har i den ene enden (heraldisk venstre) slått sprekk, antagelig som følge av oppstått spenning etter sammenplugging med det underliggende (se plansje nr. 6, foto B og plansje nr. 10). Den ene sprekken går helt fra ytterkant og inn på billedfeltet, total lengde ca. 12 cm, tykkelse ca. $\frac{1}{2}$ mm.

En annen sprekk noe ovenfor sees kun i billedfeltet, lengde ca. 20 cm, tykkelse ca. 1 mm.

En tredje sprekk, noe under og lenger inn på billedfeltet, lengde ca. 10 cm, tykkelse mindre enn $\frac{1}{2}$ mm. Sprekken i

- 17 -

billedfeltet kan mer og mindre sees på plansje nr. 3, foto A og B, og plansje nr. 3 a, b og c, videre på plansje nr. 5, foto A og B, samt fargeplansje B, foto nr. IV og VIII.

Den andre enden (heraldisk høyre) har også slått sprekk (se plansje nr. 6, foto A og plansje nr. 9), denne går fra ytterkant og innover billedfeltet, lengde ca. 10 cm, tykkelse ca. $\frac{1}{2}$ mm. Sprekken innover billedfeltet kan sees på plansje nr. 3, foto A og B, plansje nr. 5, foto A og B, samt plansje nr. 5 C og på fargeplansje C, foto nr. I.

I tillegg til dette har det overliggende bordet (billedfeltbordet) tre spor på toppen, litt i forkant av bordet (se plansje nr. 8, foto B og C). Sporene er sannsynligvis originale og har da muligens vært feste for et toppstykke (gavlstykke?). Ifølge førsteantikvar Lange har sannsynligvis delene tilhørt Tanum kirkes altertavle fra 1685.

Sporene er gjennomsnittlig:

Dybde -	3,5 - 4 cm
Tykkelse -	1,5 cm
Bredde -	9,5 cm

To av sporene befinner seg ca. 19,5 cm inn for hver av endene på bordet. Sporet i midten befinner seg 74,5 cm fra enden (heraldisk venstre) og 70,5 cm fra enden (heraldisk høyre).

Endestykkenes bredde er 8 cm, inkludert profil som er høvlet ut av stykkene. Endestykkene er festet til begge bordene med treplugger, to treplugger på hver (se plansje nr. 10 og nr. 6, foto A og B).

Samme profil er høvlet ut i lengderetningene av det overliggende bordet. Billedfeltet ligger $3\frac{1}{2}$ mm under dette profilplanet (se profilplansje nr. II).

- 18 -

Profil-listen i overkant av predellaen er også påsatt med treplugger fra forsiden, festet i midten og på sidene, i alt fire stykker. Pluggene på hver av sidene er gjennomgående i det bakerste bordet (se plansje nr. 8, foto A). Listen er noe skadet i underkant (heraldisk venstre), da et stykke er revet av i en lengde av ca. 10 cm fra enden og innover, bredde $\frac{1}{2}$ cm (se plansje nr. 3, foto A og B, plansje nr. 5, foto A og fargeplansje A, foto nr. II).

Listens bredde er 4,7 cm (se profilplansje nr. I). Tilhørende profil-list på enden (heraldisk venstre) mangler og vil sannsynligvis bli erstattet med en ny, bare pluggene står igjen (se plansje nr. 6, foto B og plansje nr. 10).

Profil-list i underkant av bordet er også påsatt, bredde 5,5 cm (se profilplansje nr. I og II), festet på 5 steder med gjennomgående treplugger, samtlige kommer frem på predellaens bakerste bord (se plansje nr. 8, foto A).

Bunnbordets bredde -	15,5 cm
Bunnbordets tykkelse -	2,5 cm

Profilen er høvlet ut av samme stykket og er inkludert i breddemålet (se profilplansje nr. I og II).

I profil-listen sitter det to gjennomgående spikre, sannsynligvis feste til alterbord (se plansje nr. 11, foto A og B). Den ene er brukket i gjennombruddet og befinner seg 21,5 cm fra listens ende (heraldisk venstre). Den andre 70,5 cm fra enden. Hull etter en tredje spiker sees lengst til heraldisk høyre, ca. 27 cm fra enden. Spikerhodene er trefaset (håndsmidde?). Dimensjonen på hodene er ca. 8 mm.

I profil-listens ende (heraldisk venstre) er det et dypere hakk (skade?), dybde ca. 1 cm, bredde ca. 1 cm. Sees omtrent på hjørnet av listen (se plansje nr. 6,

- 19 -

foto B og plansje nr. 10). I tillegg til denne skade er også profilen noe beskadiget ytterst på landsiden ca. 45 cm fra enden (heraldisk venstre) (se plansje nr. 3, foto A og B og plansje nr. 6, foto B).

Bunnbordet er tappet sammen med de to bakkbordene på fem punkter. Undenifra parvis, 10 pluggar (se plansje nr. 11, foto A, B og C).

To innsagede spor i bunnbordets bakkant muligens sekundære (se plansje nr. 8, foto A).

Det ene sporet (heraldisk høyre) befinner seg 26,5 cm fra enden av bordet, bredden er 9,5 cm (se plansje nr. 11, foto A og B).

Synlige merker etter en eventuell labank i dette sporet går oppover bakstykket fra bunnen ca. 16,5 cm. Her er det også merker etter eventuell spiker, 2 stk. Disse befinner seg ca. 5½ cm oppover på bordet fra bunnen (se plansje nr. 8, foto A).

Det andre sporet (heraldisk venstre) finnes 23 cm fra enden, samme bredde. Også her eventuell labankmerke ca. 15,5 cm oppover. Men her finnes også to spikre som er slått delvis inn i bakkbordet, hvilket har bevirket at bordet har slått sprekker rundt spikrene (se plansje nr. 7, plansje nr. 8, foto A og plansje nr. 11, foto A og B).

Også i midten av predellaens bakside kan det iakttas merker etter en eventuell labank, dertil åtte hull, sannsynligvis etter spiker, men ikke noe innsaget spor (se plansje nr. 8, foto A).

- 20 -

Fargeundersøkelser.

Rammeverket var overmalt i flere forskjellige farger og ble nøye undersøkt i stereoskop. Nedre profil-sammensetning, med rekkefølge fra billedfelt og utover:

Rødt
Grønt
Gult
Blått
Gult

(se profilplansje nr. II med angitt fargerekkefølge, samt fargeplansje D, foto nr. I).

Meget få spor av originalmaling er tilbake, unntagen på billedfeltprofilen, hvor originalfargen så å si er bevart fullstendig, med unntagelse av noen få utfall.

Sporene som er funnet for øvrig, er for det meste på predellaens heraldisk høyre side, og kan stedvis skimtes med blotte øye som konturer gjennom overmalingen. Sporene er for øvrig noe usikre da antall lag varierer. Bunnlagene ser ut til å bestå av en noe tykk gulhvit grunn, og over dette, et relativt tykt brunaktig "gelelag" som kan se ut som et animalsk limlag. Grunn og farger er heller ikke her analysert.

Profilen i overkant av predellaen var overmalt i følgende farger, med rekkefølgen fra billedfeltet og utover:

Rødt
Grønt
Gult

(se profilplansje nr. III samt fargeplansje D, foto nr. III og II). Også denne profil har få originale farge-spor.

- 21 -

Antagelig har originalfargene forsvunnet med tiden p.g.a. stadig avsliting ved vask for så til slutt før den senere tids overmaling, blitt skrapet nesten ren.

Endestykkene (rammeverket) er ikke fullstendig fargeundersøkt, men er sannsynligvis svartmalte.

Om en eventuell fullstendig oppmaling av profiler og rammeverk for øvrig, etter fundne spor av originalmaling, skal utføres, vil bli nærmere drøftet med institusjonens ledelse når alt er ferdig avdekket.

P.S.

En fullstendig oppmaling av profiler og rammeverk ble utført, etter nærmere drøftelse, da eksamen var avlagt.

Restaurering.

Avdekking.

Det ble besluttet i møte med konsulent Odd Helland at man skulle avdekke og retusjere et utsnitt av profilene i overkant og underkant av predellaen, for på denne måten å få et noe mer samlet inntrykk av helheten i de opprinnelige farger (se fargeplansje D, foto nr. Ia, IIa og III). Fargelagene ble avdekket lag for lag, dels ved bruk av Reprin Special og tørrskraping, dels med salmiakk uttynnet i vann. Det var ingen vanskeligheter med avdekkingarbeidet. Der hvor overmalingen fremdeles finnes, kan man også med blotte øye skimte gjennom malingen, konturer av sparsomme rester av tidligere fargelag.

P.S.

Man har latt noe av overmalingen bli tilbake på predellaens ene ende (heraldisk høyre).

Samtidig ble de tidligere nevnte skader på profilene reparert med et kjemisk metall, Plastic Padding.

Dertil er profil-listen på enden (heraldisk venstre) erstattet med en ny, konf. side 18 og 19.

- 22 -

Opprinnelige farger.

Originale fargelag i underkant profilene er sannsynligvis følgende fra billedfelt og utover:

- 1) Rødt (blyrødt?)
- 2) Svart
- 3) Rødt (samme som nr. 1)
- 4) Svart
- 5) Lys oker?
- 6) Svart
- 7) Svart
- 8) Svart
- 9) Svart

(se profilplansje nr. II og fargeplansje D, foto nr. Ia).

Predellaens øverste profil ble avdekket på samme måte og de originale fargelag er sannsynligvis følgende fra billedfeltet og utover:

- 1) Rødt
- 2) Svart
- 3) Svart
- 4) Svart
- 5) Svart
- 6) Svart

(se profilplansje nr. III og fargeplansje D, foto nr. III).

Konservering.

Man fant at noen konservering av profil-listene ikke var nødvendig, da disse så å si var renskrapet for maling.

Retusjering.

Retusjering på profilene ble også utført med Rembrandt tubefarger, hvor noe av oljen ble trukket ut. Bindemiddelet er også det samme som tidligere nevnt.

- 23 -

Følgende farger er brukt:

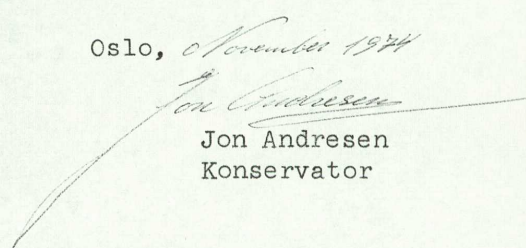
Titanhvitt
Lys gul oker
Kadmium gult
Kadmium rødt
Cølin blått
Brent umbra
Elfenbensvart

(Se fargeplansje D, foto nr. IIa, IIIa, IV, IVa og IVb, samt plansje nr. 12 og 13).

BETENKNING

Da gjenstanden som tidligere nevnt muligens er en av delene tilhørende den ombygde altertavlen fra 1685 i Tanum kirke, og skjenket av hovedpersonene, Margrete Breide og Peder Iversøn, vil den høyst sannsynlig bli brakt tilbake til en aller annen plass i kirken, hvor den i alle tilfelle hører hjemme. Av denne grunn må den bli betraktet ikke som en direkte museumsgjenstand, men mer som et kirkelig inventar. Av hensyn til dette finner man det her ved institusjonen riktig å gå såvidt langt i rekonstruksjonen, både av hensyn til menigheten og eventuelle besøkende, har man så langt man har kunnet hittil lagt an på å klargjøre familienes våpen, både i form og farger.

Oslo, 6. November 1974

Jon Andresen
Konservator

P.S.

Predellaen må ikke utsettes for rengjøring med sepe og vann eller andre former for rengjøringsmidler. Ved renhold må det kun brukes en myk klut eller kost for fjerning av støv.

A-92 Diplomonngave Jon Andresen 1973. Predella Tanum herbe Brunlarza

1973

P
redella
Tanum kirke
Bruulanes
Eksamensoppgave, Desember 1973.
Jon. Andersen

I N N H O L D

HERALDIKK INKL. PLANSJER 5 stk.

TILLEGGSSOPPLYSNINGER ANG.

DIPLOMARBEIDET

RESTAURERINGSRAPPORT INKL.

PLANSJER 39 stk. SVART/HVITT

PLANSJER 5 stk. FARGER

HERALDIKK:

Videnskap om våpen.

Heraldikken går tilbake til hedensk tid. En dekorativ kunst, med strenge egen-lover.

Turneringsspill var en spesiell form for tidsfordriv i riddertiden. Dette seremoniell var betrodd særskilte menn Herolder.

Herold (oversatt fra lat. Heraldus, egentlig identisk med det germanske navn Harald, den som behersker, står i spissen for en hær), utroper, sendebud, embetsmann for våpenvesen m.m.

Under antikken fremtrer herolder som abassaderer og seremonimestre.

Man antar at disse heroldene først hadde blandede oppgaver og var av en uensartet klasse, som helst hørte til blant tjenerskap og farende folk. Deres virke som praktiske medhjelpere ved turneringer førte til at deres øvrige funksjoner gled i bakgrunnen og at hovedoppgaven ble å varetta våpenvidenskapen, som derfor ble kalt ars heraldica.

I middelalderen ble våpenkunsten lagt i heroldens hender. Våpnene var opprinnelig selv tatt, men regulert av herolder. De utviklet terminologien og rådde over den kunnskap om våpen-merkene som samtiden hadde. Denne kunnskapen anvendte de i sitt embetsmessige virke og dessuten i litterære og litterært-kunstneriske arbeider. Heroldene gransket deltagernes rustninger og våpen. Skjoldene måtte være overensstemmende med de heraldiske regler for å få være med.

Opprinnelig omfatter heraldikken selve våpenet, skjoldet eller banneret og dets oppbygning. Våpenet ble underlagt lovbestemmelser som beskyttet eiendomsretten mot vilkårlig etterligning, derfor strenge regler for å holde de enkelte personers, familiers og landområders verden ut fra hverandre.

Fra skipsflagg fører linjen frem til de moderne staters nasjonalflagg, militære avdlingsmerker, byflagg og klubbmerker bærer alle levende vitnesbyrd om heraldikkens funksjon og betydning i våre dager. Normalt får skjold og flagg samme innhold, og våpnet fremtrer oftest i form av skjold eller flagg (banner, fane).

Det europeiske system har holdt seg i 800 år og har bredt seg til andre verdensdeler.

Vest-europeisk heraldikk er mer konsekvent enn noen annen kunstart bygd på farven.

Med våpen forstås i vår europeiske heraldikk et billedlig kjennetegn i farver.

Hvert våpen kan kun inneholde ett metall og en farve, dersom ikke særlige hensyn nødvendiggjør bruk av flere tink-
turer som det kaltes.

Motivet på våpnet må være enkelt og kunne gjengis bare ved hjelp av rene tinkturer, uten hjelp av ifylling og skyggeslegging.

Lovene skyldes dels praktiske krav om at våpnet skal kunne oppfattes på lang avstand og at det ikke må være tvil om hva det forestiller, dels de estetiske krav til en høytidelig virkning.

Farvene må være ubrutte og lysende.

Til å serteigne våpenskjoldet og dets bunn og anbragte figurer, anvendte man følgende farver og metaller:

Farvene: Rødt, blått, grønt, purpur, hvitt og svart.

Metallene: Gull, sølv.

Gull kan gjengives ved gult.

Sølv " " " hvitt.

Disse regnes derfor ikke blandt farver.

Videre anvendte man pelsverk, hermelin, zobel, samt sjeldnere purpur og naturfarver (kjøttfarven f.eks.

Opprinnelig regnet man med flere tinkturer fordi hermelin

Og gråverk ble brukt in natura på skjoldene, og således dannet ekstra tinkturer.

Den eldste og beste heraldikk brukte svært lite svart og svært lite grønt.

En hovedregel: Metall aldri anbragt på metall.

Farve aldri på farve.

Men derimot metall på farve og farve på metall.

Derfor en gylden løve aldri på sølv, en rød løve aldri på blått.

Tegningen skulle være slik at metall ikke grenser til metall og farve ikke til farve, om det brukes flere enn to tinkturer i våpnet.

Unntagelser forekommer og regelen gjelder ikke alle skjoldets deler.

Disse reglene ble noe myket opp etterhvert som giftermål o.l. førte med seg sammenslutning av to eller flere våpen til ett.

Videre skal våpnet bare inneholde ett motiv (enten en geometrisk deling av skjoldflatene eller et frittstående dyr eller lign. (se plansjer)

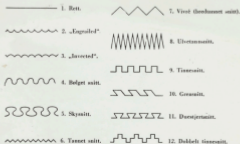
Figurenes ordning på skjoldet, dets oppdeling m.m. er høyst regelbundet.

Skjoldfigurene faller i to hovedgrupper: De rettlinjede såkalte herolds-figurer og de mer eller mindre stiliserte eller naturalistiske billedfremstillinger hentet fra dyre-riket (løve, ørn, bjørn, hund, hjort, svin, svaler, delphin, muslingskall), planteriket (lilje, rose), himmelverdenen (stjerne, halvmåne), fantasiverdenen (anhjørning) eller den menneskelige produksjon (tårn, krone, sverd, øks).

Våpnet (skjoldet, flagget) inneholder enten en såkalt heraldisk eller en "almennlig" figur.

De første blir dannet med delelinjer, de siste er dyr, planter, himmellegemer, fantasivesener og gjenstander eller deler derav, som regel stilt fritt i feltet, undertiden vokser de inn fra skjoldrammen.

De mest brukte delelinjer er følgende:

Delelinjer.

Linjene kan trekkes loddrett, vannrett eller diagonalt og kan dele våpnet i to eller flere stykker.

Ved kombinasjoner fremkommer kors, sjakkemønster o.s.v. Dette kan gi et nær sagt ubegrenset antall våpen.

De "alminnelige" figurer gir ikke så mange variasjoner og omfattet i den eldste heraldikk egentlig nokså få, men utpregede motiver så som løve, bjørn, o.s.v. som tidligere nevnt.

Ved å holde motivkretsen knapp var man alltid viss på å kjenne igjen figurene.

Dyret kan være opprettstående eller gående på fire, antallet kan varieres, eller man gjengir bare en del av dyret. Heraldikken krever at dyr, planter og gjenstander tegnes størst mulig i forhold til felset og i flatestil med strek og poengtering av de mest eiendommelige trekk i silhuetten. Perspektiv brukes ikke, men forstørret små og tynne deler, det mest karakteristiske ved bildet gjengis unaturlig kraftig og stort.

Et heraldisk tre har ikke et ubestemt antall blad, men får f.eks. fem store blad som tydelig viser treslaget.

Den teoretiske utforming av heraldikken og innførelsen av en bestemt terminologi foregikk omtrent samtidig i Frankrike og Tyskland.

De øvrige land har vesentlig uforandret opptatt heraldikken fra dem.

De nevnte farver og regler er grunnleggende.

I hele rustningen som ble brukt i turneringer o.l., var våpnet det eneste gjenkjenningsmerket på personen som var gjemt i rustningen.

Vakre klare farver, merket var ofte malt eller brodert på vimpler på lansene og skaberakk, og hjelmer her var våpnet plassert. Senere på drakten.

Vanlig i middelalderen var at ridderen hadde et klede oppå hjelmen, som så falt nedover på sidene som fliker.

Våpenskjoldene er ofte i denne tiden satt opp mot kledet slik at foret her dannet en bakgrunnsfarge, mens det ytre av kledet dannet en annen farge. Skjoldene ble gjerne stillet på skrå i denne tiden. (Se plansje tegn.)

Etter hvert ble flikene mere og mere "klippet" opp i fliker, for så senere oppgjennom tidene, renessanse, barokk, - anta rene vegetabiliske former, akantusbladfliker, som man f.eks.

kan se det på de malte våpenskjold på predellaen fra Tanum kirke i Brunlanes.

Også skjoldformen og hjelmer, forandres opp gjennom tidene. Over et våpenskjold er det anbragt en hjelm (eller krone) med egne hjelmprydelser. Se f.eks. predellaen tilh. Tanum kirke i Brunlanes.

Denne formen holder seg gjennom hele gotikken. Fra 1450 brukes dette bare ved turneringer.

Etter hvert antar skjoldene forskjellige stilformer, opp gjennom renessanse og barokk, mer firkantete, dertil meget mer svaltende i formen særlig i barokken, konkave og konvekse former.

Skygger m.m.

Disse former, meget p.g.a. at motpartens lanse da ville prelle av.

Det er svært mange variasjoner i renessansen. De var av tre og kunne være bekledd med skinn eller lær og med brokade.

Fra 1200-tallet opptrer skjoldet i flere inndelte felter. Fra 12 - 1400-tallet var heraldikken meget levende.

De adelige og fyrstelige våpenskjold dukker opp i løpet av det 12. årh. og henger nøye sammen med rytterriets og riddervefenets utvikling.

En konges våpen ble ved arv kongeslegtens, ofte tillike riksvåpen, som tilfellet var med det norske løvevåpen. Den gyldne løve på rød bunn opptrer først i begynnelsen av det 13. årh. som den norske konges skjoldmerke. Nåkon Håkonssen og Skule førte begge løven, men som personlig våpen.

Erik Magnussen tilføyet St. Olavs øks, og fra Håkon Magnussens tid ca. 1300 fremtrer den kronede løve med øksen som Kongens og rikets våpen, og blir riksfane.

Opprinnelig var våpenet helt personlig. Når sønnen opptok farens våpenmerke som ble skikken etter hvert, ble våpnet til et arvelig familie-våpen, som kunne overføres til familiens jordegods.

Dersom en slekt døde ut kunne våpnet bli et territorialmerke for de områder slekten hadde eid, på denne måte fremkom mange riks- og provinsvåpen.

I visse tilfelle, f.eks. for å kjennetegne nye slektslinjer ble grunnvåpnet endret ved et eller annet bitegn etter bestemte regler som varierer i de forskjellige land.

Et forhold som bidro enda sterkere til å frembringe sammensatte og kompliserte våpen er følgende:

Når to slekter eller territorier ble forent ved giftermål, ønsket man undertiden å bevare begge våpen, og de ble da forent til et unionsvåpen laget av to felter, eller av fire (kvadrering) med det fornemste våpen i (1 og 4) og det andre i 2 (og 3) delt.

Denne utvikling kan spores alt i det 13. årh. og skjøtt fart etter som virkelige kampskjold begynte å vike plassen for en sigill=(segl) og papir-heraldikk og føringet våpenenes estetiske verdi.

Ved gjennomføring av et våpenskjold fra 17. årh. av, en bestemt skravering.

Selv betegnes da ved et blankt felt,

Gull, ved punktering.

Rødt, loddrette streker.

Blått, vannrette streker.

Grønt, skråstreker fra heraldisk høyre til venstre.

Purpur, skråstreker den motsatte vei.

Sort, korskravering. Se tegnede plansje.

Også borgerklassen antok til dels våpen og dessuten enkelte republikker og bysamfunn, laug og klostrer.

I det hele frembyr den europeiske heraldikkens historie etter ca. 1300 en jevnt synkende linje etter som den blir popularisert for de brede masser og taper den strenge kunstneriske disiplin hvorunder den var grunnlagt.

Oppbygningen forelå fullt ferdig i første del av det 13. årh. støttet til våpenregistre og til en bestemt terminologi, som siden har vært en hovedbetingelse for å fastholde systemet.

Viktig for kjennskap til denne er særlig de engelske våpenregistre fra 13. - 15. årh., hvorav en del er publisert i trykk, også i Danmark har man gode kilder.

Ved beskrivelser benyttes stadig den middelalderse terminologi, hvor høyre og venstre oppfattes i forhold til den som bærer skjoldet, ikke i forhold til betrakteren.

Heraldisk høyre er derfor til venstre for tilskueren og omvendt.

I det siste har man søkt å heve nivået ut fra historisk studium av den eldste heraldikk.

Kilder til heraldikkens eldre historie er ellers kresnikke illustrasjoner, segl, gravmaler m.m. og originale hjelmer, skjold og bannere.

Gravskjold eller dødeskjold er en type med ofte svært rikt utstyr av hjelmspyd og andre attributter.

Mer og mindre utviklede former for heraldikk finnes hos de fleste folk og kulturkretser i gammel og ny tid.

Et særegnet og vel utviklet heraldisk system har i våre dager Japan.

Oktober 1973

Jon Andresen

KILDER:

Aschehøys leksikon Artikkel v/ Hallvard Trøtteberg,
førstearkivar. Samt fotografi fra samme artikkel.

Kunstens Verden

Forelesninger fra

Statens Håndverks- og Kunstindustriskole v/ Jon Medboe,
Carsten Lien.

Opplysninger fra:

Riksantikvar Roar Hauglid

Antikvar Bernt C. Lange (R.A)

BUCKLE UP BANK

BUCKLE UP BANK

EKSAMENSKOMITEEN FOR TEKNISKE KONSERVATORER.

Noen tilleggsopplysninger angående diplomarbeidet

1973 v/ Riksantikvarens atelier.

Utført av Jon Andressen.

Grunnet spesielle årsaker er det i senere tid blitt en forandring med hensyn til mitt diplomarbeid, som her kort skal gjøres rede for.

Det ble på ettersommeren 1972 her ved Riksantikvarens atelier forespurt om undertegnede var interessert i en eksamensoppgave, som et antemensale fra Skaun kirke i Trøndelag, hvilket jeg sa meg enig i, men at jeg først skulle gjøre ferdig det arbeid som jeg alt hadde påbegynt i 1969 og hadde vært i atelierets varetekt siden 1967. Dette objekt er en predella fra Tanum kirke i Brunlanes. Grunnen til at dette arbeid enda ikke var fullført skyldes flere omstendigheter. Bl.a. tidsnød i andre arbeidsoppgaver hos Riksantikvaren, så som Lilleaker gård og Tanum kirke i Brun, hvor undertegnede måtte assistere. Etter sistnevnte oppdrag, avdekking og kjemiske analyser av fargene i Tanum kirkes kalkmalerier, studieopphold i Bruxelles.

Da arbeidet ble gjenopptatt i Riksantikvarens atelier, høsten 1972, hadde imidlertid kirken etterlyst gjenstanden og ba om en snarlig istandsetting.

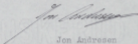
Dette førte til at man besluttet at undertegnede skulle bruke predellaen som eksamsobjekt, - og at Skaun antemensale skulle vente til dette var utført og levert tilbake til eieren.

Av hensyn til en eventuell full restaurering og rekonstruksjon, vil det etter eksamens avslutning blitt tatt stil-

ling til disse ting ved et møte med institusjonens ledelse. Av denne grunn er derfor ikke arbeidet endelig avsluttet.

Undertegnede ønsker derfor også å vise eksamenkomiteen hvordan han legger opp sitt arbeid, ved å fremlegge de forskjellige stadier i arbeidet.

Oslo, oktober 1973

Jon Andresen

Jon Andresen

SKERUD BANK

RESTAURERINGSRAPPORT

Generelle data	s. 1
<u>INNLEDNING</u>	s. 1
<u>HISTORIKK</u>	s. 2
<u>BILLED OG MATERIALDOKUMENTASJON</u>	s. 7
<u>BILDEFELTET</u>	s. 9
<u>Beskrivelse før restaurering</u>	s. 9
<u>Undersøkelser</u>	s. 10
<u>Restaurering</u>	s. 10
<u>Avdekkning</u>	s. 10
<u>Farsede i skjoldede</u>	s. 13
<u>Eksoservering</u>	s. 13
<u>Betustjerne</u>	s. 13
<u>BANNEVERK</u>	s. 16
<u>Oppbygning</u>	s. 16
<u>Fargeundersøkelser</u>	s. 20
<u>Restaurering</u>	s. 21
<u>Avdekkning</u>	s. 21
<u>Oppriodelise farger</u>	s. 22
<u>Eksoservering</u>	s. 22
<u>Betustjerne</u>	s. 22
<u>BETENKNING</u>	s. 23

A 92
TANUM KIRKE I BRUNLANES

RESTAURERINGSRAPPORT

fra Jon Andresen
Dato: 1. desember 1973

Gjenstand: Predella
Eier: TANUM KIRKE I BRUNLANES
Materiale: Furutre
Totalsål: H. 36 x br. 152,5 cm
Lysmål: H. 16,4 x br. 137,2 cm
Alder: 1600-tallet
Kunstner: Ukjent
Innkømt: Desember 1967
Arbeidet utført: 1969 - 1974
Returnert: 6/9-1974

INNFØRING

I henhold til bilaget, tilleggsopplysning for eksamenskomiteen, skal jeg her gjøre rede for hva som ble utført høsten 1969 av undertegnede i nært samarbeide med førsteantikvar B.C. Lange.

Det ble besluttet å avdekke ett skjold i første omgang, da dette skulle brukes i et foredrag av førsteantikvar Lange. Det var av den grunn viktig å få dette avdekket da man kjente disse familieskjoldene fra familie-

gravstenen i Hedrum kirke (se plansje nr. 1). Stenen er imidlertid uten farger, derfor var predellaen med de fargede skjold av stor interesse. Avdekkingen (se plansje nr. 3_b og fargeplansje B foto nr. IV ble utført etter røntgenbildet av skjoldet (se røntgenfotografi nr. 5). Alle røntgenfotografiene, 1 alt 5 stk., var tidligere tatt ved atelieret av konservatorelev fru Horne Smith.

Det ble besluttet full rekonstruksjon av skjoldet ut fra den kjennskap man hadde til den tids skjoldoppbygning. Denne form for delvis avdekking har vært meget uheldig, kanskje særlig uheldig i dette tilfelle med heraldikkens mange særegenheter, da man ikke hadde alle klare detaljer og farger av samtlige skjold for nærmere sammenligning, under rekonstruksjon av nevnte skjold. Man vil derfor på dette skjoldet, som representerer familien Holck (heraldisk venstre), (se plansje nr. 3_a og fargeplansje B foto nr. VIII), lett kunne iakttå feil som er begått under rekonstruksjonen, når man sammenligner med de senere avdekkede.

P.S.

Etter endt eksamen er dette nå forandret, se plansje nr. 3_{a1}, samt fargeplansje B foto nr. VIII₂.

HISTORIKK

Predellaen kommer fra Tanum kirke i Brunlanes, sammen med et gavlstykke, samt et nyere(?) stykke (arkitrav?) med et skriftfelt. Dette stykket er for øvrig ikke nærmere undersøkt. Gavlstykket er kun røntgenfotografert, utført av konservatorelev Martha Regine Horne Smith i 1968-1969, se for øvrig plansje nr. O og fargeplansje A foto nr. IIIa, samt røntgenfotografiene av gavlstykket. Predellaen og gavlstykket er muligens deler av den nåværende altertavle før den ble omarbeidet i 1685.

Den overmalte altertavlen fra 1685 ble restaurert av konservatorelev fru Martha Regine Horne Smith i 1969. Etter røntgenundersøkelser og videre avdekking av tavlen fant man følgende innskrift:

- Gud vere Dig Peder Iversøn oc Margrete Breide
blid som lod mig giøre oc gaff mig hid Actum (†)
Fridtsiø den 26 Augusti Anno 1601. -

Peder Iversøn var eier av Fritsø-godset i Larvik.

Predellaen har 8 originale familievåpen. Antikvar Bernt C. Lange påviste i 1969 på grunnlag av røntgenfotografier, at våpnene tilhører familiene Peder Iversøn og fru Margrete Breide, deres fedrene- og mødrene våpen, da de samme finnes på deres gravsten i Hedrum kirke (se plansje nr. 1). Peder Iversøn døde i 1616, Margrete døde i 1617.

Antikvar Lange har dertil påvist at hovedpersonenes våpen også finnes på prekestolen og på kirkeklokken i Hedrum kirke.

Videre har man på et utskåret felt i Hvarnes kirke funnet bare Breides våpen. I tillegg til dette finnes hovedpersonenes våpen malt på et altermaleri daterert Anno domini 1606 (se plansje nr. 2, samt fargeplansje A foto nr. V) fra Kjøse kirke, i N.F.M.'s eie?, og den samme innskrift som på altertavlen i Tanum kirke.

Gravstenen i Hedrum kirke er uten farger, som tidligere nevnt, derfor er predellaen av stor interesse, da man her har familievåpnene gjengitt i farger.

Familienes våpner med initialer representert på predellaen er følgende:

Margrete Breide = MB . FF - farfar (Breide)
" " = MB . MF - morfar (Emniksen)
" " = MB . FM - farmor (Emniksen)
" " = MB . MM - mormor (Holck)

(Se fargeplansje B foto I, II, III og IV)

Peder Iversøn
(Jernskieg) = PI . FF - farfar (Peder Iversøn)
" = PI . MF - morfar (Galde)
" = PI . FM - farmor (Graa)
" = PI . MM - mormor (Friis)

(Se fargeplansje C foto IV, III, II og I)

Beskrivelse av våpnene.

Litteratur:

1. Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene, Kbh. 1787.
2. Danske adelsvåbener EN HERALDISK NØGLE' Politikens forlag 1973.

Breide:

1. Vaabenet er i rødt Feldt en hvid kronet Løve med lang krum oglv Hellebard, og ligesaa paa Hielmen.
2. Opreist, kronet hvid løve i rødt. På hjelmen hvid løve eller en sjelden gang fem påfuglefjer.

Bemærkning:

Beskrivelsen i 1. stemmer ikke helt med det fundne våpen av familien. Løven har ingen hellebard, hverken på hjelm eller krone. Det avdekkede våpen stemmer med beskrivelsen i 2., og med gravstenen i Hedrum kirke og våpenet på altermaleriet fra Kjøse kirke.

Emiksep:

1. Vaabenet er skradelt fra høyre Hjørne af golv og røde tagstene, på Hielmen tre Tidselblomster af een Stilk.
2. Skråfelt af Hvidt over rødt i form af murværk (oprindeligt vistnok skaktavlet, muligens af rødt og hvidt). På hjelmen en grøn stilk med tre røde tidselblomster.

Beskrivelse:

Her er flere avvikelser. Det ene skjoldfelt bærer spor av blått og i det andre felt er stenene hvite med mønstre i brunsvart. Tistelblomstene på hjelmen er gullige og brunrøde. Dertil kommer det inn en annen detalj, de skrådelte sidene på begge våpnene står mot hverandre. Dette betyr at det ene er en mann og den andre en kvinne.

Holck:

1. Vaabenet er en af syv røde Steene bestående Muursparre i golv Feldt, på Hielmen syv vekselvis røde og hvide omsnoede Faner.
2. Syv røde teglsten som en svævende sparre i hvidt. På hjelmen syv vekselvis røde og hvide faner.

Beskrivelse:

Beskrivelsene stemmer.

Jernskied:

1. Vaabenet var i blaat Feldt, en hvid Ibskal (muslingskall), og derover en opvendende guld Msane på Hielmen syv grønne Påfuglefiere.
2. En hvid Ibskal i blått. På hjelmen to blå vesselhorn, ofte hvert besat med 3 á 4 hvide Ibskaller, eller en Ibskal alene.

Bemærkning:

Beskrivelsen stemmer med 1., og med gravstenen i Hedrum kirke, samt med våpenet på altermaleriet fra Kjøse kirke, men avviker følgelig fra beskrivelsen i 2.

Galde:

1. Skjoldet sølv, deri en blå Sparre, ledsaget af tre sexoddede røde Stjerner, paa Hjelmen en rød Stjerne imellem to af hvidt og blaåt delte Vesselhorn.
2. I hvidt en blå sparre mellom tre røde stjerner. Paa hjelmen to vesselhorn tværdelt hvidt/blåt, og blått/hvidt.

Bemærkning:

Også her visse avvikelser fra 1. og 2., så som: Stjernene er 5-oddede. Vesselhornene er rødt og blått delte, med en rød 5-oddet stjerne over hvert horn.

Graa:

1. I Skjoldet en nedvendt Maane, ledsaget af tre sexoddede Stjerner.
2. I hvidt en krum blå-gul-rød bjælke ("en regnbue") mellom tre røde stjerner. Paa hjelmen to vesselhorn tværdelt blått/rødt, og gult/blått.

Bemærkning:

Forskjellen fra 1. og 2. er også her tydelig. Månen er oppadvendt ledsaget av tre fem-oddede stjerner i gult (gull). Skjoldet er grått. Over hjelmen syv påfuglfjær i blått med gule pletter.

Erils:

1. Skjoldet ved en toradet, midt på brutt Skaktavl, Skraadelt fra venstre Hjørne af blaåt og rødt. Paa Hjelmen en Paafuglefier i mellem to Vesselhorn, det første deelt af rødt og Skaktavl, det andet af Skaktavl og blaåt, hvert besad med tre Paafuglefier.
2. En sort-hvid torads-skaktavlet skråbjælke mellom blått over rødt (eller omvendt). På hjelmen to vesselhorn tværdelt rødt/skaktavl, og skaktavl/blått, oftest med påfuglefjer som vist.

Bemærkning:

Dette skjold er foreløpig bare halv avdekket, det kan derfor ikke sies noe om fargene, men av røntgenfotografiet kan det se ut som om det ikke er brutt skaktavle og at vesselhornene er uten påfuglfjer.

(Se røntgenfotografi nr. 1.)

P.S.

Etter fullstendig avdekking: Beskrivelsen stemmer delvis med 2., med unntagelse av vesselhornene, hvor det er meget få spor tilbake.

BILLET- OG MATERIALDOKUMENTASJON:

Før skjold restaurert 1969.

Antall fotografier i farger før avdekking, 2 stk.

Antall fotografier etter avdekking, 2 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt før avdekking, 2 stk.

Antall fotografier etter avdekking, 2 stk.

Antall fotografier i farger og svart/hvitt etter

rekonstruksjon, 2 stk.

Antall røntgenfotografier, 5 stk.

På fotografiene før avdekking kan man iakttta små prøveavdekninger på to steder (se plansje nr. 3, foto A og plansje nr. 3a, samt fargeplansje A foto nr. I og II). Sannsynligvis er disse foretatt engang i kirken før undertegnede fikk denne oppgaven.

Før_eksponering:

Antall fotografier før avdekking, 1 farger og svart/hvitt, er det samme som foregående. Svart/hvitt foto av skriftfeltet etter overføringer på plast-foliet, 1 stk.

Antall fotografier i farger etter delvis og full avdekking, 8 stk., samt av over- og underkantprofiler etter avdekking, 2 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt etter delvis og full avdekking, 10 stk.

UV-fluorescens foto i svart/hvitt etter avdekking, 1 stk.

Antall røntgenfotografier, 5 stk.

Antall fotografier i farger etter retusjering og delvis rekonstruksjon, 6 stk., samt av over- og underkantprofiler etter retusjering, 4 stk.

P.S.

Etter fullstendig avslutning av retusjering og delvis rekonstruksjon av skjoldene, 5 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt etter retusjering og delvis rekonstruksjon, 7 stk.

P.S.

Etter fullstendig avslutning, 5 stk.

Antall fotografier i svart/hvitt av predellaens detaljer, 11 stk.

Antall fargefotografier i UV-fluorescens etter retusjering og rekonstruksjon, 6 stk.

Antall profilplansjer, 4 stk.

Detaljfoto av altermaleri fra Kjøse kirke, 1 farger og svart/hvitt, 2 stk.

NB!

Det vesentligste kopieringsarbeidet er utført av Riksantikvarens fotograf og kopist.

Vedlegg:

Tegning av gravstenen i Hedrum kirke, 1 stk., samt plansjer med eksempler på heraldisk systematikk, 5 stk.

BILDEFELTET

Beskrivelse før restaurering.

Predellaens billedfelt var overmalt med svart og påmalt skrift i bronsemaling(?) antagelig utført en gang i 1800, som igjen ser ut til å ligge på en okerlignende farge (se plansje nr. 3, foto A og fargeplansje A, foto I og III).

Under denne skrift kan man skimte konturene av nok en skrift. Den ser ut til å ha vært den samme, da den så å si helt følger formen på den øverste, bare med små avvikelser i enkelte bokstaver som kan sees på røntgenfotografiene. Teksten er sannsynligvis den samme. Nederste linje, var nesten forsvunnet da fargen (bronsemalingen?) så og si var avslitt (se plansje nr. 3, foto A). Derfor ble denne retusjert opp med bronsemaling før siste avfotografering (se plansje nr. 3, foto B).

Under denne overmaling kan man med blotte øye skinte konturene av våpenskjold med tilhørende initialer. Hele billedfeltet var i god stand, uten avskallinger eller oppskallinger, dertil ingen krakeleringer.

Undersøkelser.

Røntgenfotografier ble tatt da gjenstanden kom inn, utført, som tidligere nevnt av konservatorelev fru Horne Smith. Disse viser 8 våpenskjold med tilhørende initialer som ligger under overmalingen, og er i mer og mindre dårlig stand. Små avdekningsprøver ble foretatt for å komme frem til den beste avdekningsmetode.

Restaurering.

Før selve avdekkingen tok til, ble den overliggende skriften kalkert av på en forholdsvis tykk plastfolie og utført med en spesiell tusj: Pelikan Tuche K, som skal ha en etsende virkning, slik at fargestoffet biter på plasten (se plansje nr. 4 av kalkeringen). Plastfolien blir oppbevart ved institusjonen.

Avdekkings.

Avdekkning ble utført under stereoskop og samtidig en kontinuerlig kontroll med røntgenfotografiene. Arbeidet ble utført dels ved tørrskraping, dels ved bruk av

Solvente (E):

- 65% ISOPROPANOL
  - 30% WHITE SPIRIT
  - 5% CYKLOHEXANOL
- samt litt uttynnet salmiakk.

Særlig vanskelig var fjerning av den overliggende skrift, da denne var undermalt med en oker-lignende farge som var meget hard, men lot seg lettest løse med salmiakk og tørrskraping.

Dels var det vanskeligheter på de stedene hvor bokstavene lå helt eller delvis over initialene som tilhører skjoldene, disse er lagt opp i blodgull og befinner seg i overkant av våpnene.

Initialene er meget avslitte og til dels helt forsvunnet som f.eks. i våpenet til Peder Iversøns morfar (MF(Gælde)) hvor F er forsvunnet (se plansje nr. 5 E, plansje nr. 5 E_a og fargeplansje C, foto nr. III).

Videre er den ytterste F i Peder Iversøns farfars våpen (FF) forsvunnet (se plansje nr. 5 G, plansje nr. 5 G_a og fargeplansje C, foto nr. IV).

På det delvis avdekkede våpen tilhørende Peder Iversøns mormor (MM(Friis)) (se plansje nr. 5 C og fargeplansje C, foto nr. I), sees på røntgenfotografiet, nr. 1 PI-initialene en del større enn alle de øvrige og er i relativt god stand.

I Margrete Breides farfars våpen (FF) er den ytterste F forsvunnet (se plansje nr. 5 H, plansje nr. 5 H_a og fargeplansje B, foto nr. I), og i hennes morfars våpen (MF(Emmiks)), er F nesten borte (se plansje nr. 5 J, plansje nr. 5 J_a og fargeplansje B, foto II), bare stammen er tilbake.

Visse vanskeligheter var det også der hvor den svarte overmaling lå over en meget tilsvarende farge av originalmaling, f.eks. mønsteret på de skrådelte skjold tilhørende Margrete Breides morfar (MF) og farmor (FM(Emmiks)), til heraldisk venstre på predellaen.

Under den svarte overmalingen lå det en mellombrun original bunnfarge som våpnenes initialer er lagt opp på, men bare få spor av originalfargen er tilbake. Bunnfargen ligger på et lyst brunaktig lag (animalsk limlag?), som igjen ligger over en relativ tykk gulhvit grunn.

I møte med restaureringskonsulent Odd Helland ble det besluttet bare å fjerne det meste av den svarte overmalingen, da man allikevel måtte retusjere opp største delen av originalfargen. Derfor kan man på enkelte steder se den svarte malingen slå noen igjennom.

Under avdekkingen viste det seg at malingen på selve skjoldene var noe løst på enkelte steder, og en lokal festing var derfor av og til nødvendig. Dette ble utført med en tynn PVA-oppløsning, penslet forsiktig på. Våpnene ligger ikke på den brune bunn, men er malt direkte oppå det lysebrune lag (limlag?). Analyser av limlaget(?) og grunnen er ikke utført.

Skjoldene er fotografert enkeltvis og samlet etter avdekking, i farger og svart/hvitt (se fargeplansje A, foto nr. IV, fargeplansje B, foto nr. I, II og III, fargeplansje C, foto nr. II, III og IV og plansjene nr. 5, foto A, D, E, F, G, H, I, J og K), samt UV-fluorescens i svart/hvitt (for sistnevnte se plansje nr. 5, foto B).

Det ble besluttet i et nytt møte med restaureringskonsulenten, at man skulle la ett skjold stå halvt avdekket (se plansje nr. 5 C, og fargeplansje C, foto nr. I), for på denne måten å vise hele utviklingen under restaureringsarbeidet.

P.S.

Dette ble etter endt eksamen fullstendig avdekket og restaurert så langt som forsvarlig.

Fargede i skjoldene.

Blått
Grønt
Rødt
Gult
Brunrødt
Svart
Hvitt

I tillegg til disse fargene bærer enkelte av våpen-skjoldene også svake spor som tyder på at de sannsynligvis til dels har hatt konturer i svart. Dette kan såvidt sees på Margrete Breides mormors og farmors våpen (Emmiken) (se fargeplansje B, foto nr. II og III). Videre har alle våpnene mer og mindre tydelige spor som viser at de er lagt opp med skygger og lasur.

Konservering.

Etter avdekking ble billedfeltet konservert med Cosmolloid 60 M i pastaform. Utført ved påstrykning under IR-lampe. Denne konservering ble av sikkerhetsmessige grunner foretatt, p.g.a. de enkelte løse punkter i skjoldene.

Betustjering.

Til dette ble det brukt Rembrandt tubefarger. Her valgte man å trekke ut noe av oljen på trekkpapir før bruk. Som medium ble det brukt kokt linolje blandet med Talens retustjerfjerniss, noen dråper octaro-olje, samt litt white spirit.

Følgende farger er brukt:

Titan-hvitt
Gul oker

Kadmiumgult
Kadmiumrødt
Krapplakk
Cølin blått
Brent umbra
Rå umbra
Rå sienna
Elfenbensvart

Som underlag for retusjeringen ble det bruk Talens retusjerferniss blandet med white spirit og noen dråper octaro-olje.

Til retusjering av initialene i gull, ble det anvendt 22 karat orange bladgull, som ble knust og deretter revet i en blanding av Talens retusjerferniss, litt kokt linolje, octaro-olje og white spirit. Dette, fordi ekte gullpulver ikke var mulig å skaffe.

Fra heraldisk høyre kan hele utviklingen under retusjeringsarbeidet følges:

- PI. MM (Friis) - Delvis avdekking (se fargeplansje C, foto nr. I og plansje nr. 5 C).
P.S.
Senere retusjert (plansje nr. 5 C 1 og 5 C 2, dertil fargeplansje C, foto nr. I a og b).
- PI. FM (Graa) - Helt avdekket, men uten retusjering (se fargeplansje C, foto nr. II og plansje nr. 5 D).
P.S.
Senere retusjert (plansje nr. 5 D.1, samt fargeplansje C, foto nr. IIa).

- PI. MF (Galde) - Helt avdekket. Bare sikre spor som utfall er retusjert (se fargeplansje C, foto nr. III og IIIa og plansje nr. 5 E og 5 Ea).
P.S.
Senere retusjert. (plansje nr. 5 Ea 1, samt fargeplansje C, foto nr. IIIb).
- PI. PF (P.Iversen) - Do. (se fargeplansje C, foto nr. IV, og IVa og plansje nr. 5 G og 5 Ga).
P.S.
Senere retusjert (plansje nr. 5 Ga 1, samt fargeplansje C, foto nr. IVb).
- MB. FF (Breide) - Helt avdekket. Prøve på full rekonstruksjon så langt som sikre spor tilsier (se fargeplansje B, foto nr. I og Ia og plansje nr. 5 H og 5 Ha).
- MB. MF (Emniksen) - Do. (se fargeplansje B, foto nr. II og IIa og plansje nr. 5 J og 5 Ja).
- MB. FM (Emniksen) - Do. (se fargeplansje B, foto nr. III og IIIa og plansje nr. 5 K og 5 Ka).
- Santlige våpenskjold etter delvis retusjering og rekonstruksjon fotografert under ett (se plansje nr. 13, 14 og fargeplansje D, foto nr. IVa, samt fargeplansje E som viser våpenskjoldens i UV-fluorescens).
P.S.
Ferdig restaurert (se fargeplansje D, foto nr. IVb).

RAMMEVERK.

Oppbygning.

Predeilaen er bygget opp på følgende måte:

To horisontale bord, hvorav det bakerste har følgende mål:

Tykkelse -	3,0 cm
Bredde -	31,5 cm
Lengde -	152,5 cm

Det forreste:

Tykkelse -	3,0 cm
------------	--------

men bordet er høvlet ned med 1 cm og hvor rammestykkene for endene er nedfelt (se plansjetegning nr. IV, og plansje nr. 6, foto B).

Bordene er tangensielt skåret og har av den grunn krummet seg og gått noe fra hverandre (se plansje 6, foto A og B). Materialet er ikke analysert, men er høyst sannsynlig furu, og det bakerste bordet er skrubbhøvlet på baksiden (se plansje nr. 7 og plansje nr. 8, foto A). Begge bordene er tappet sammen med treplugger muligens fra baksiden, 6 plugger i overkant og 6 plugger i underkant med ulik avstand (se plansje nr. 8, foto A).

Det overliggende bordet har i den ene enden (heraldisk venstre) slått sprekk, antagelig som følge av oppstått spenning etter sammenplugging med det underliggende (se plansje nr. 6, foto B og plansje nr. 10). Den ene sprekk går helt fra ytterkant og inn på billedfeltet, total lengde ca. 12 cm, tykkelse ca. $\frac{1}{2}$ mm.

En annen sprekk noe ovenfor sees kun i billedfeltet, lengde ca. 20 cm, tykkelse ca. 1 mm.

En tredje sprekk, noe under og lenger inn på billedfeltet, lengde ca. 10 cm, tykkelse mindre enn $\frac{1}{2}$ mm. Sprekken i

billedfeltet kan mer og mindre sees på plansje nr. 3, foto A og B, og plansje nr. 3 a, b og c, videre på plansje nr. 5, foto A og B, samt fargeplansje B, foto nr. IV og VIII.

Den andre enden (heraldisk høyre) har også slått sprekk (se plansje nr. 6, foto A og plansje nr. 9), denne går fra ytterkant og innover billedfeltet, lengde ca. 10 cm, tykkelse ca. $\frac{1}{2}$ mm. Sprekken innover billedfeltet kan sees på plansje nr. 3, foto A og B, plansje nr. 5, foto A og B, samt plansje nr. 5 C og på fargeplansje C, foto nr. I.

I tillegg til dette har det overliggende bordet (billedfeltbordet) tre spor på toppen, litt i forkant av bordet (se plansje nr. 8, foto B og C). Sporene er sannsynligvis originale og har da muligens vært feste for et toppstykke (gavlstykke?). Ifølge førsteantikvar Lange har sannsynligvis delene tilhørt Tanum kirkes altertavle fra 1685.

Sporene er gjennomsnittlig:

Dybde -	3,5 - 4 cm
Tykkelse -	1,5 cm
Bredde -	9,5 cm

To av sporene befinner seg ca. 19,5 cm inn for hver av endene på bordet. Sporet i midten befinner seg 74,5 cm fra enden (heraldisk venstre) og 70,5 cm fra enden (heraldisk høyre).

Endestykkenes bredde er 8 cm, inkludert profil som er høvlet ut av stykkene. Endestykkene er festet til begge bordene med treplugg, to treplugg på hver (se plansje nr. 10 og nr. 6, foto A og B).

Samme profil er høvlet ut i lengderetningene av det overliggende bordet. Billedfeltet ligger $3\frac{1}{2}$ mm under dette profilplanet (se profilplansje nr. II).

Profil-listen i overkant av predellaen er også påsatt med treplugger fra forsiden, festet i midten og på sidene, i alt fire stykker. Pluggene på hver av sidene er gjennongående i det bakerste bordet (se plansje nr. 8, foto A). Listen er noe skadet i underkant (heraldisk venstre), da et stykke er revet av i en lengde av ca. 10 cm fra enden og innover, bredde $\frac{1}{2}$ cm (se plansje nr. 3, foto A og B, plansje nr. 5, foto A og fargeplansje A, foto nr. II).

Listens bredde er 4,7 cm (se profilplansje nr. I). Tilhørende profil-list på enden (heraldisk venstre) mangler og vil sannsynligvis bli erstattet med en ny, bare pluggene står igjen (se plansje nr. 6, foto B og plansje nr. 10).

Profil-list i underkant av bordet er også påsatt, bredde 5,5 cm (se profilplansje nr. I og II), festet på 5 steder med gjennongående treplugger, samtlig kommer frem på predellaens bakerste bord (se plansje nr. 8, foto A).

Bunnbordets bredde -	15,5 cm
Bunnbordets tykkelse -	2,5 cm

Profilen er høvlet ut av samme stykket og er inkludert i breddemålet (se profilplansje nr. I og II).

I profil-listen sitter det to gjennongående spikre, sannsynligvis feste til alterbord (se plansje nr. 11, foto A og B). Den ene er brukket i gjennombruddet og befinner seg 21,5 cm fra listens ende (heraldisk venstre). Den andre 70,5 cm fra enden. Hull etter en tredje spiker sees lengst til heraldisk høyre, ca. 27 cm fra enden. Spikerhodene er trefaset (håndsmidde?). Dimensjonen på hodene er ca. 8 mm.

I profil-listens ende (heraldisk venstre) er det et dypere hakk (skade?), dybde ca. 1 cm, bredde ca. 1 cm. Sees omtrent på hjørnet av listen (se plansje nr. 6,

foto B og plansje nr. 10). I tillegg til denne skade er også profilen noe beskadiget ytterst på landsiden ca. 45 cm fra enden (heraldisk venstre) (se plansje nr. 3, foto A og B og plansje nr. 6, foto B).

Bunnbordet er tappet sammen med de to bakkbordene på fem punkter. Undenifra parvis, 10 pluggar (se plansje nr. 11, foto A, B og C).

To innsagede spor i bunnbordets bakkant muligens sekundære (se plansje nr. 8, foto A).

Det ene sporet (heraldisk høyre) befinner seg 26,5 cm fra enden av bordet, bredden er 9,5 cm (se plansje nr. 11, foto A og B).

Synlige merker etter en eventuell labank i dette spor går oppover bakstykket fra bunnen ca. 16,5 cm. Her er det også merker etter eventuell spiker, 2 stk. Disse befinner seg ca. 5½ cm oppover på bordet fra bunnen (se plansje nr. 8, foto A).

Det andre sporet (heraldisk venstre) finnes 23 cm fra enden, samme bredde. Også her eventuell labankmerke ca. 15,5 cm oppover. Men her finnes også to spikre som er slått delvis inn i bakkbordet, hvilket har bevirket at bordet har slått sprekker rundt spikrene (se plansje nr. 7, plansje nr. 8, foto A og plansje nr. 11, foto A og B).

Også i midten av predellaens bakside kan det iakttas merker etter en eventuell labank, dertil åtte hull, sannsynligvis etter spiker, men ikke noe innsaget spor (se plansje nr. 8, foto A).

Fargeundersøkelser.

Ranneverket var overmalt i flere forskjellige farger og ble nøye undersøkt i stereoskop. Nedre profil-sammensetning, med rekkefølge fra billedfelt og utover:

Rødt
Grønt
Gult
Blått
Gult

(se profilplansje nr. II med angitt fargerekkefølge, samt fargeplansje D, foto nr. I).

Meget få spor av originalmaling er tilbake, unntagen på billedfeltprofilen, hvor originalfargen så å si er bevart fullstendig, med unntagelse av noen få utfall.

Sporene som er funnet for øvrig, er for det meste på predellaens heraldisk høyre side, og kan stedvis skimtes med blotte øye som konturer gjennom overmalingen. Sporene er for øvrig noe usikre da antall lag varierer. Bunnlagene ser ut til å bestå av en noe tykk gulhvit grunn, og over dette, et relativt tykt brunaktig "gelelag" som kan se ut som et animalsk limlag. Grunn og farger er heller ikke her analysert.

Profilen i overkant av predellaen var overmalt i følgende farger, med rekkefølgen fra billedfeltet og utover:

Rødt
Grønt
Gult

(se profilplansje nr. III samt fargeplansje D, foto nr. III og II). Også denne profil har få originale farge-spor.

Antagelig har originaifargene forsvunnet med tiden p.g.a. stadig avsliting ved vask for så til slutt før den senere tids overmaling, blitt skrapet nesten ren.

Endestykkene (rammeverket) er ikke fullstendig fargeundersøkt, men er sannsynligvis svartmalte.

Om en eventuell fullstendig oppmaling av profiler og rammeverk for øvrig, etter fundne spor av originalmaling, skal utføres, vil bli nærmere drøftet med institusjonens ledelse når alt er ferdig avdekket.

P.S.

En fullstendig oppmaling av profiler og rammeverk ble utført, etter nærmere drøftelse, da eksamen var avlagt.

Restaurering.

Avdekkning.

Det ble besluttet i møte med konsulent Odd Helland at man skulle avdekke og retusjere et utsnitt av profilene i overkant og underkant av predellaen, for på denne måten å få et noe mer samlet inntrykk av helheten i de opprinnelige farger (se fargeplansje D, foto nr. Ia, IIa og III). Fargelagene ble avdekket lag for lag, dels ved bruk av Reprin Special og tørrskraping, dels med salmiakk uttynnet i vann. Det var ingen vanskeligheter med avdekkingsarbeidet. Der hvor overmalingen fremdeles finnes, kan man også med blotte øye skimte gjennom malingen, konturer av sparsomme rester av tidligere fargelag.

P.S.

Man har latt noe av overmalingen bli tilbake på predellaens ene ende (heraldisk høyre).

Santidig ble de tidligere nevnte skader på profilene reparert med et kjemisk metall, Plastic Padding.

Dertil er profil-listen på enden (heraldisk venstre) erstattet med en ny, konf. side 18 og 19.

Oppriinnelige farger.

Originale fargelag i underkant profilene er sannsynligvis følgende fra billedfelt og utover:

- 1) Rødt (blyrødt?)
- 2) Svart
- 3) Rødt (samme som nr. 1)
- 4) Svart
- 5) Lys oker?
- 6) Svart
- 7) Svart
- 8) Svart
- 9) Svart

(se profilplansje nr. II og fargeplansje D, foto nr. Ia).

Predellaens øverste profil ble avdekket på samme måte og de originale fargelag er sannsynligvis følgende fra billedfeltet og utover:

- 1) Rødt
- 2) Svart
- 3) Svart
- 4) Svart
- 5) Svart
- 6) Svart

(se profilplansje nr. III og fargeplansje D, foto nr. III).

Konservering.

Man fant at noen konservering av profil-listene ikke var nødvendig, da disse så å si var renskrapt for maling.

Retusjerings.

Retusjering på profilene ble også utført med Rembrandt tubefarger, hvor noe av oljen ble trukket ut. Bindemiddelet er også det samme som tidligere nevnt.

Følgende farger er brukt:

Titanhvitt
Lys gul oker
Kadmium gult
Kadmium rødt
Cølin blått
Brent umbra
Elfenbensvart

(Se fargeplansje D, foto nr. IIa, IIIa, IV, IVa og IVb, samt plansje nr. 12 og 13).

BETENKNING

Da gjenstanden som tidligere nevnt muligens er en av delene tilhørende den ombygde altertavlen fra 1685 i Tanum kirke, og skjenket av hovedpersonene, Margrete Breide og Peder Iversøn, vil den høyst sannsynlig bli brakt tilbake til en aller annen plass i kirken, hvor den i alle tilfelle hører hjemme. Av denne grunn må den bli betraktet ikke som en direkte museumsgjenstand, men mer som et kirkelig inventar. Av hensyn til dette finner man det her ved institusjonen riktig å gå såvidt langt i rekonstruksjonen, både av hensyn til menigheten og eventuelle besøkende, har man så langt man har kunnet hittil lagt an på å klargjøre familienes våpen, både i form og farger.

Oslo, 6. November 1924

Jon Andresen
Jon Andresen
Konseruator

P.S.

Predellaen må ikke utsettes for rengjøring med sepe og vann eller andre former for rengjøringsmidler. Ved renhold må det kun brukes en myk klut eller kost for fjerning av støv.

Å. 92. TANUM KIRKE I BRUNLANS

PLANSE TIL VÆBLEDDET OG HERALDISKE EKSEMPLER PÅ HERALDISK SYMBOLOGI,
OPTEGNING ETTER TYPISERER VED J. H. K. S. CARSTEN LUN

HEVETENNER

BLV / SELV

MUR

REDT

BLÅTT

GRØNT

PURPUR

SVART

GRØN (VIT)

GULL (GUL)

ROSEBLUE

DRÅVERK

A. 92. TAVLEN KIRKE I DRUNGLANES

PLANTE TIL VEDLEGGET OM HERALDIK, KAVANPLAN TIL HERALDIK SYSTEMATIK.
 OPPRETTING ETTER ESKILDRENS VED J. H. K. J. CHRISTEN LILJA

SALTKRYDRETT

TU GAVNDE SALTKRYDRETT
 MED KORS

EN FARGE
 ET METALL KORS

SIVENDE BARS

BELAGT

TU GAVNDE DELT BELAGT
 MED TRE STJERNER
 PÅ HVEREN PÅR EN ØRDE

SPIS

OMVENDT SPIS

SPARR

TU SPISER

FARBLIK BARS
 VI JOK NOT VENTTE

SPIS OPPAD
 FARBLIK BARS

A. 92 TÅNUM KIRKE I BRUNLÅNES

PLANTE TIL VEDLÆGET OM HVALDING, EKSEMPLER PÅ HVALDING SYSTEMATIK, OPTAGNING EFTER OVERLÆRER VED S.M.S. CARSTEN LIND

ELVET Delt skæringsbånd

Færdesnit med et frink

Elvet færdeskrud (morsnit) med et tins

Elvet av lastraet skud

Burdelt

Elvet av brudekrud

Elvet av tunge-snit

Færdelt fjell

Innburt kappeskrud

Avvevel-snit

Avvevel-snit

Stable

A. 92. TÄNUM VIKKE I BRUNLANES

ÅRSDIGT TIL VEDLÆGGET AN HERALDISK EKSEMPLER PÅ HERALDISK SYSTEMATIKK, ANFØRNING EFTER OVERLÆRER VED ÅRKS. CRISTEN LILJE

KLEVET SFJOLD
NR 1. DET HØJRESTE DELT

TO BÅNDER KLEVET
NR 1 + 3 SAMME FÆRGE, SVU NOL

TRETT/DULT
DULT/DULT

DULT
GULL OG RØDT

STELAN
TO BÅNDER DULT RØDT OG GULL

SKJOLDHØRDE
GULNT DULT

SFJOLD PÅ
GULNT DULT

KLEVET OG DULT
AVADRERT

KLEVET OG TO BÅNDER DULT

TO BÅNDER KLEVET
TO BÅNDER DULT

SKRÅDULT

TO BÅNDER SKRÅDULT

PLANTJE TIL VEDLEGG OM HERALDIKK
 BRUNNENDE PÅ HERALDISK INSTITUTTET
 AVENYEN FOR ARBEIDSGUTS KRYKKERSTYRE
 OSLO

FOTO: JOHNS HOLTEN, SEPTEMBER 1973

1-4. Skjoldene for Frankrike, Behold, Vilgerd og Krage, med 1 skjolder (1-3) i Skjoldene nr. 1300, 4 i skjolder nr. 1310 og 5 skjolder nr. 1320, basert på de gamle. Skjoldene nr. 5-36. Føyer en heraldisk symbolsk, illustrert og skildret av S. Gjøns.

A98 TANUM KIRKE I BRUNLANES

PROFILPLANSE NR. I

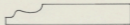
TRÆDELLAENS SEPARATE PROFILER

BUNNBORD-
PROFIL

TRÆDELLAENS ØVERSTE
PROFIL TRÆT

TRÆDELLAENS ENDESTYKKE-PROFIL

BILLEDFELT-PROFIL

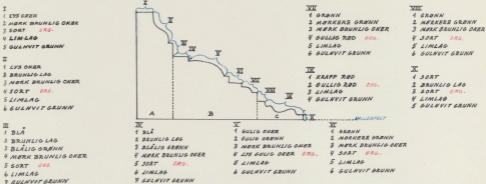

TRÆDELLAENS ØVERSTE
PROFIL TRÆT

A 92 TANUMKIRKE I BRUNLAVES

PROFILPLANSJE NR. II

PREDELLAENS NEDRE PROFIL-SAMMENSETNING
MALINGLAGENE OVENIFRA OG NED

A BUNNBOAD PROFIL • B PÅSAT PROFIL
C BILDEFELT PROFIL

PROFILPLANSE NR. III

FREDDELLÅNKS ØYSTERE PARTI-SAMMENSETNING
 HØJDEHÅBENE GIVNINGS OG NED

- I**
 1 SAND
 2 BÅNVEDLÅG
 3 JORD *red.*
 4 LIMPAS
 5 GULVIT GRØNN

- II**
 1 KLEFF AFD
 2 GULLIG AFD *red.*
 3 LIMPAS
 4 GULVIT GRØNN

- III**
 1 GRØNN
 2 HØRREDE GRØNN
 3 HØRREDE GRØNN
 4 JORD *red.*
 5 LIMPAS
 6 GULVIT GRØNN

- IV**
 1 GRØNN
 2 HØRREDE GRØNN
 3 HØRREDE GRØNN
 4 JORD *red.*
 5 LIMPAS
 6 GULVIT GRØNN

- V**
 1 GRØNN
 2 HØRREDE GRØNN
 3 HØRREDE GRØNN
 4 JORD *red.*
 5 LIMPAS
 6 GULVIT GRØNN

- VI**
 1 LIT GULLIG AFD
 2 GRØLLA GRØNN
 3 LIT GRØLLA GRØNN
 4 HØRREDE GRØNN
 5 JORD *red.*
 6 LIMPAS
 7 GULVIT GRØNN

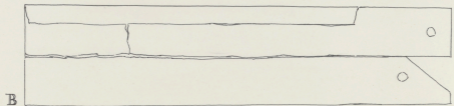
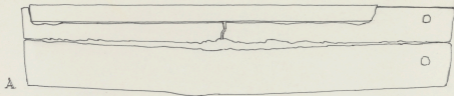
- VII**
 1 LIT GULLIG AFD
 2 HØRREDE GRØNN
 3 JORD *red.*
 4 GRØLLA GRØNN
 5 LIMPAS
 6 GULVIT GRØNN

PROFILPLANSTE NR. IV

A. PÆDELLAEN SETT LIGGENDE, FRA ENDRY (KOPALDISK VENTEN)

B. PÆDELLAEN SETT LIGGENDE, FRA ENDRY (KOPALDISK HØFEN)

A 92 TANUM KIRKE
I AGGULVINGES
GRAVSTENEN I HEDRUM
KIRKE

PLANSTE NR. 1

93 HEDRUM KGD.

A 92 2708A KIRKE, BILLEDE TIL TANDUM KIRKES RAPPORT
DETALJ AF ALTARMÅBEN
MED BRUDES VÅPENSKILD TIL HØVRE
OG FUBASSENS VÅPENSKILD TIL VÆNSTRE
SE OGSÅ VULGENTE FÆLLEFOTOGRAM.

PLANSJE NR. 2.

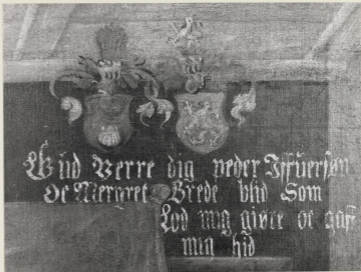

FOTO: TAGE HVALBY, OKTOBER 1932. SN FL. 13X18-3

A. 92 TANUM KIRKE I BÅNHLAVES FÆDELLA
DETALJ AV VÆPENSCHILD
MARGRETE DAVID & MS-MAN & MORMOR (VOLLE)
ANTAGSLE AV PRØYDVERKING
UTDØT I KIRKEN ?
PLANSJE NR. 3 B.

FOTO: PÅR HOLTEN 1960

Bibl. 1249-108

A 92 TANUM KIRKE I BRUNLANS
KIRKELÅG
I FØRRE AVDELING AV VÅPENSTYK
MARGARETE BEIDE + HSB. HIL. LARSEN (NOLAN)
PLANSE NR. 3 B

1961 TORR HOLTEN 1961

1961 TORR HOLTEN 1961

A. 72 TANUM STÅND I BRUNLÅNNE
FÄRDRELLA
ETTER RESTAURERING AV VÄPNERFÖLD
MARGARETA BRÄIDE + JON - PÅN + MORMOR (VOLLE)
PLANSTJE NR. 3 c

BATL. 942 - 110

FOTO: TORB HOLTER, 1988

A 98 TANUM KIRKE I DANMARKS, PARDELLA
STYRE RESTAURERING AV VÄRNENJÖLD
NO: DETALJER FRA PLANTE NR 3 C. EDRIGERT
MARGARETE BASTIDEN - MM - MM - MM (HOLIK)
PLANTE NR. 3 C.

Foto: MARGARETE BASTIDEN 1994 78PL. G. 6 - 10

A. 92 TANUM KIRKE I BRUNLANS
SKRIFTFELDT PÅ FÆDELLA
EFTER OVBÆPNING PÅ PLASTFOLIE
PLANSJE NR. 4

Augustissimo Rege CHRISTIANO QUINTO regnante
Prorege ULDRICO FRADERICO Goldenew Templi Patrono Vice ProRege
Dno JUSTO HOG

Foto: JOHN WALTER OKTOBER 1973

EXPL. 13.116.4

A. 48 TAVNEN PÅ RIEZ / BEVINGENES
 PEDRELLA
 UNDER ÅPENSING
 SKOLET I H. FERDINANDS RESTAURERT
 MARGARETE BRUBØ + MD-JAN + MORMOR (POLSK)

PLANSJE NR. 5 A B

A

FOTO: JAN BRUBØEN 1912
 15.10.1912. PÅ RIEZ I H. FERDINANDS RESTAURERT

TAFEL 9X12-112

B

FOTO: JAN BRUBØEN 1912
 24.10.1912. MARGARETE BRUBØEN + MD-JAN + MORMOR (POLSK)

TAFEL 9X12-113

A 92 TANGUM KIRKE I DRUNLAVES PARDELLA
DELVIS AVBÆKKET VÆPENSKEBLED
PEDER IVERSEN - PI - MN - HOARMOE (FRIS)
PLANSJE NR. 5 C.

Foto: JON ANDRESEN 1993

BNPL-91Q-119

A 52 TANUM KIRKE / BANGSÅNES TROBDELA

ETTER AFDÆKKING AV VÆRNEREDEL
PÅ DEN IYREKKEV - PI - MAM - HOBANDER (P. 119)

PLANS 38 NR. 5 C.

PHOTO: DAN ANDERSON 1974

84PL. 626-115

A. 92. TANDUM KIRKE I BRUNLAVES PRÆBELL

EFTER REJSEBRIEG OG REKONSTRUKTION AF LARSEN TANDUM KIRKE 1804 TILBAGE
MED ET IVÆRSTY - AV. HAN I MARSEIL (FRANS)

FRANSKE 502

1804: JACOB PEDERSEN 1804

RPL. 616-106

A 92 TANUM KIRKE I BRUNLAVES PREDELLA
STYR. AVBÆKING AV VÆRNSKOLD
PEDER IVERSEN 1711 FM - FJANDE. (DAAK)

PLANSJE NR. 5 D

FOTO: JON ANDRSEN 1972

RA PL. 912- 117

A 92 FANUM KIRKE I BRUNLUND, ARCHA

ETNA REKULSINGI OG REKRETTUNINGI IS LANGT ERM TINGE ERM TILIDA
REGER IVERSEN - PI - FM - FARMIA (DAAA)

PLANSJE NR. 5 D.

FOTO: MAGNE PETTERSEN 1914. RAPL. 616-118

A 92 TANUM KVÆKE I BRUNLANSBES PÆRDELLA
OFFER AVDEKKNING AV VÅRNSKULD
DARRS IVRESEN + VI-ME-MOORAR (SALDR)

PLANSJE NR. 5 E

FOTO: JON ANDRESEN 1973

84 PL. 9x10 - 119

192 TANUM KIRKE I BRUNLANDS PÆDELLA

NYTT BEFUGSBERING AV KIRKE UTMÅL PÅ VÆPENSKJOLDET
PEDER JENSEN + DI. M. P. + MARINA (GULD)

PLANSJE NR. 5 Ea

FOTO: JEN ANDRESEN 1972

RAPL. 44 - 120

A. 95 TANUM KIRKE I DANMARKS FÆDRELLA
EFFER BYGGETTENS BETYDELIGE OG REKONSTRUKTIONEN
PEDER IYERSON - PI - MR - MORGAR (BALDE)
PLANSJE NR. 58A1

FOTO: HANNE PETERSEN 1979

RPL. 626 - 121

A 92 FANUM KIRKE I BRUNLANDS PÆDELLA
EFTER AVBÆKING AF VÆPNERBOLD
SIDELIG
I MIDTEN: PÆDELLA SØNEN H. H. - H. H. H. H. (GÅRDE)

PLANSJE NR. 5 F

FOTO: JAN ANDRÉSEN 1992

TAPEL 116 - 122

A 92 TANGUM NIANB I DRUNENAS PARSELLA
STPER. AVDEKING AV VÅPENKJOLD
DEDER IVERSEN + 71 - 22 - 1848 (FØDTE I 1848)

PLANSTE NR. 5 G

FOTO: JAN ANDERSEN 1978

R.F. PL. 9 v. 2 - 123

A 92 TRONDH KIRKE I BAUNELNES FREDILLA

EFTER ARTUDRAGING AV SIKRE UTPALL PÅ VÄPENSJÖLDET
PÅ DEN IVRAERNA P. P. & P. P. (PÅ DEN IVRAERNA)

PLANSJE NR. 5 G.

RIPL. 476-124

NOT: DEN ANDRESEN 1912

A. 92 TANDEN BIERE / BRAUWERIES / AERPELLE

ETTER AFDYLTENDE BESCHREIVING EN REKENSTUKKEN VAN
PABBE IVESSEN - PL. II - 1844 (PABBE IVESSEN)
PLAATSJE NR. 5 G 4

1870: MALHE PETERSEN 1874

RPPL. 616-45

A 92 THNUM KIRKE I DRUHANSØS PREBBLA
ETTER AVDEKING AV VÆPENSJOLD
MARGRETE BEIDE + MS-FF + PAFER (BEIDE)

PLANSJE NR. 5 H

FOTO: JON ANDRÉSEN 1993

RFIL. 91/2-126

192 TINGIN KIRKE / BRAUNLAVES PREGILLA

STORA BETYDNING OG ARKIVSTRUKTION I LANSER SOM SIKRE SPOR TILSIK
MARGARETA BARON LAMB - KP 1 PAPER (BARON)

PLANSJE NR. 5 Ha.

RIPL. 616-121

KART. JON ANDERSEN 1779

A 92. FANUM KIRKE I DRONLINGS PÆDELLA
EFFER AVDÆKNING AV HÅRVEKSTED
SIDELYS
I HJØRDET-MARGARETE BREIDE-HB-FF-TATTA (DAMME)

PLANSJE NR 5 I

FOTO: JON ANDRSEN 1973

RtPl. 66 - 28

A 95 FANUM KIRKE I DRUYLANES PARABELLA

ETTER AVBERKING AV VÄRRENSKOLD

MARGRETE BRIDE + MS + MP + HERRA (SMINKEN)

PLANS 50

WPL 9Y12. 129

FOTO: JON ANDERSEN 1978

A 92 TANUM HIRNE I DANGLANDE PÆDELLE
ETTER BETJÆDNING OG ARBEJDSKREFTEN JÅ LÆST SOM SINNE SPÅR TILDE
MARGRETE BREIDE I MB-MP-MORRA (EHNINGS)

PLANSJE 5 D.

SnPl. 466-130

FOTO: JON ANDRSEN 1972

A 92 PANUM KJÆKE I BRUNLØVET   PEDDELLA
EFFER AVBØRNING AV VÆPENSJØLD
MÅNDRØTE BÅSJE - NB - PM - FRANK (BRUNLØVET)

PLANSJE NR. 5 K

FOTO: JAY ANDERSEN 1972

78PL. 912-151

A 92. TAVUN KIRKES I BAYTLANDS PRØDELIA
SITTA BEFUGNING OG BEKENDTEGELSE AF LANT IAN SVAR TILHØR
MARGRETE BRUNDE + MB + FM + PARMER (KAMMERER)

PLANSJE NR. 5Ka

R4PL 46-152

FOTO: DAN ANDERSEN 1993

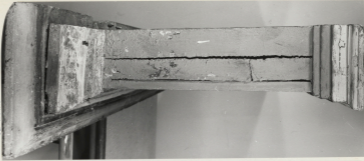
A 92 TANUM KIRKE I BRUNLANDS PRØBELLER

PRØBELLER TÆTT PÅ SVAR AV RANNE
& HVALDREK MYRA
& HVALDREK VANDTAN

PLANSJE NR. 6 A B

1841 ANSBROUOP HOC 1841

1841 ANSBROUOP HOC 1841

A

1841 ANSBROUOP HOC 1841

1841 ANSBROUOP HOC 1841

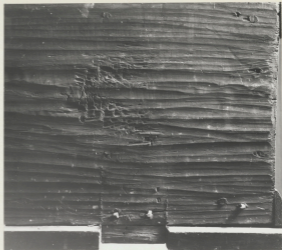

B

A 92. TRINUM BIARKE I BRUNLANES PEDDELLA

DETALJ AV PEDDELLAENS BAKRESTE SOM HVALDIN VENNERS
SIDENS

PLANSJE NR. 7

135-6x6-PL

FOTO: JON ANDRSEN 1973

A 92 FANGM KIRKE I BRUNLANDS PÆRDELLA

PÆRDELLAN SETT PÅ GARDEN I VÆRDLIGH HVERE

PLANSTE NR. 9

W.P. - 1.12 - 1.59

FOTO: TOU ANDRESEN 1972

A DET BAKRESTE BORD I SIDELIPS

B TYPISK SÆTT LIGGEMØR (SÆDDER BORD OG HVIS BESPILLING)

C BAKVÆG, DET HØJRESTE SPORST

PLANSJE NR. 8 A B C

A FLUGER FOR BORDENE

B STENHØMMEGÅENDE FLUGER FOR ØVER- OG UNDERCENTRIFILER

C STENHØMMEGÅENDE FLUGER FOR INDRETTNINGENE

Å SPIKKE TIL JAGT FOR (AETERBORD T)

A

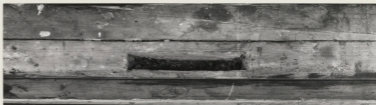
RAPL. 646-137

B

RAPL. 646-136

C

RAPL. 646-136

A 91 TANGUM KIANG I BRUNLANDS PIRDELLA

A BUNNBRØDET

B BUNNBRØDET I SIDELYS

C DETALJ AV BUNNBRØDET I SIDELYS

PLANSJE NR. 11 ABC

A. TEIGER FOR FESTE TIL BILDEHOLDNING AV BUNNBRØD

B. SPIKER OG SPIKERHULL TIL FESTE FOR AITRØD

A

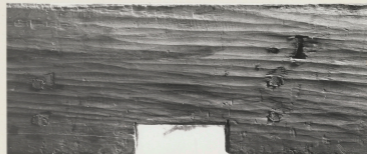
RPL. 6x6 - 71

B

6x6 - 142

C

6x6 - 193

FOTO: TOR ANDRSEN 1993

A 93. TANGIN KIRKE I DRONHØJNES FREDELIA

ETTER RESTURERING OG REKONSTRUKTION AF LAMPE OG SVÆR I PRA FLEISKE
HÆDESTE DÅBDE - MB - AF - NØRRAK (SMAKTER)
DANSK PARALLAKS SVÆRSPANT - MÅLEDE, SVÆR ET UTERITT BE RESTURERT

PLANSJE NR. 12.

ENP. 116-119

1979 - DAN ANDAEN 1979

St. Pl. 9x12 - 105
Foto: THOR HULTEN 1969

4 93 FANVM KIRKE I BRUNLANDS PAROELLE
ETTER, BELVET ANDREAS, BEFUGTETINGS OG ARKIVBEVARET
AV VESTBY KATHEDRALS, SAAM BOKHAFDENS OG ANVÆRSELSE OG
AV KAPTEINAT STENHOF AV 1818-20 UDDREKKNY-REKKNY

PLANSSE NR. 13

EMPL. LK-192

FOTO: JØN ANDRESEN 1973

SKPL. 1912-196
 TOT. HAVSTVEDT 1967.

↑
 Høstvedt!

8 92 TØRNH KIRKE I BRUNLÅNES PRØBELLER
EFTER REKONSTRUKTIONEN I 1870'ERNE. JON SVEND SPØK PULSIN
MARGARETE DABILD + M.B. - M.B. HALLER (SAMMENSÆT)

PLANSJE NR. 5 Ja

Foto: JON ANDERSEN 1973

A. 92. TÄNDEM STRÅC I DALVILAVIGS PÅRELLA
STYCKE AVDECKNING AV VÅRENSKJÖLD
INOMRETS BÅSIDE + NB + MF + MORRA (BÄNNINGEN)

PLANSJE NR. 5 J

6 cm. 13 1/2 2000 1/2

Foto: JAN ANDERSEN 1971